

Projekt uchwały Nr 561/1/23
Data rej. 26.10.23
Data skier. do Komisji 26.10.23
Spodziewany termin sesji 16.11.23

UCHWAŁA NR
SEJMIKU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

z dnia 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Programu na rzecz Seniorów na lata 2023 - 2027 dla Województwa Zachodniopomorskiego”

Na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 5a oraz art. 18 pkt 2 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2022 r. poz. 2094 oraz z 2023 r. poz. 572 i 1688) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program na rzecz Seniorów na lata 2023 - 2027 dla Województwa Zachodniopomorskiego”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

BIURO RADCÓW PRAWNYCH

Tomasz Strzabala
radca prawny

Uzgodniono pod względem
legislacyjnym
GŁÓWNY SPECJALISTA
do spraw legislacji

Piotr Jaworowski

UZASADNIENIE

do projektu uchwały Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego

Zgodnie z zapisami Art. 14. ust. 1. pkt 5a) Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa „*Samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami, w szczególności w zakresie: (...) polityki senioralnej.* Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, na polecenie Zarządu Województwa, opracował „Programu na rzecz Seniorów na lata 2023 - 2027 dla Województwa Zachodniopomorskiego”. Program jest powiązany ze Strategią Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030, gdzie w ramach I. Celu strategicznego „Otwarta społeczność” wpisano Cel kierunkowy 1.1 „Wzmocnienie potencjału demograficznego i funkcji rodziny”. Wynika on z założenia, iż „*Stopniowe starzenie się społeczeństwa związane ze zwiększeniem odsetka osób w wieku poprodukcyjnym oraz wydłużeniem wieku życia rodzi implikacje dla rynku pracy, sektora usług publicznych, zapotrzebowania na infrastrukturę, instytucje publiczne i sposób ich funkcjonowania, kompetencje zawodowe, a także standardy jakości życia dostosowane do potrzeb osób starszych. Zachodzące zmiany powinny znaleźć wyraz w zwiększeniu aktywności i udziału seniorów w życiu zawodowym i społecznym, a zarazem intensyfikacji dialogu międzypokoleniowego. Brak aktywnych działań w tym względzie oznaczać będzie stopniowe obniżanie konkurencyjności i atrakcyjności regionu.* Ponadto, w Celu 1.1 Strategii czytamy: *Osobna grupa działań realizowana będzie dla zapewnienia wysokiego standardu życia, aktywności, udziału w życiu publicznym i niezbędnej opieki osobom starszym.*

Dokumentem precyzującym założenia Strategii Rozwoju Województwa w zakresie polityki społecznej jest Polityka kapitału oraz spójności społecznej województwa zachodniopomorskiego. W kontekście Polityki i wzmocnienia potencjału demograficznego rodzin, bardzo ważne będzie zaangażowanie osób starszych, jako cennego kapitału życiowego i społecznego, do partycypacji w tworzeniu systemów usług i aktywności lokalnej. W celu 1.2 Rozwój działań na rzecz aktywnego i bezpiecznego starzenia się, zawarte zostały postulaty dotyczące:

- tworzenia wspólnot/miast przyjaznych starzeniu się – poprzez wzmocnienie działań na rzecz kreowania atmosfery społecznej sprzyjającej aktywizacji, wykorzystaniu potencjału oraz bezpieczeństwa osób starszych;
- utrzymanie osób starzejących się w głównym nurcie życia społecznego, zapobiegając ich izolacji i osamotnieniu – poprzez upowszechnianie mentoringu, wolontariatu oraz rozwijanie oferty umożliwiającej samorealizację;
- wykorzystanie potencjału osób dojrzałych i starszych – przyczyni to się do uzupełnienia i wzmocnienia kapitału relacji, zwiększenia poczucia wzajemnej odpowiedzialności mieszkańców, a dalej do wzmocnienia zaufania w tych wspólnotach i do przywrócenia wartości więzi międzypokoleniowych.

Wobec powyższych zapisów przygotowanie „Programu na rzecz Seniorów na lata 2023 - 2027 dla Województwa Zachodniopomorskiego” wypływa z realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa do roku 2030 i jest operacyjnym dopełnieniem realizacji Strategii.

Projektowanie założeń, celów i działań Programu oparte było na szerokiej partycypacji i konsultacji społecznej. Projekt Programu został również poddany konsultacjom społecznym zgodnie z wymogami wynikającymi z zapisów art. 11 ust. 2 oraz art. 14 ust.1 pkt 5a) Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. 2022 r., poz. 2094 t.j.) oraz Uchwały Nr IX/174/15 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 15 grudnia 2015 r. w sprawie zasad i trybu przeprowadzania konsultacji społecznych z mieszkańcami województwa zachodniopomorskiego.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, uchwalanie strategii rozwoju województwa należy do wyłącznej właściwości sejmiku województwa (art. 18 pkt 2 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa).

Mając na uwadze powyższe, zasadnym jest podjęcie niniejszej uchwały.

z up. MARSZAŁKA WOJEWÓDZTWA

Tomasz Sobieraj
WICEMARSZAŁEK

DYREKTOR
Regionalnego Ośrodka
Polityki Społecznej
Dorota Rybarska-Jarosz

Wojewódzki Program na rzecz Seniorów
NA LATA 2023-2027
dla Województwa Zachodniopomorskiego

Szczecin, 2023

Spis treści

Wstęp	3
1. Ustalenia terminologiczne.	4
2. Kontekst krajowy i regionalny założeń Programu.	6
3. Diagnoza społeczno-ekonomiczna województwa zachodniopomorskiego w obszarze polityki senioralnej.	9
4. Analiza SWOT w kontekście polityki senioralnej i działań na rzecz seniorów.	35
5. Podsumowanie i rekomendacje.	37
6. Cele i zadania Programu.	38
7. Wskaźniki Programu.	39
8. Finansowanie realizacji Programu.	42
9. System Zarządzania realizacją Programu.	42

Wizja/Preambuła

Pomorze Zachodnie to region, w którym zapewnia się mieszkańcom warunki rozwoju na każdym etapie cyklu życia. Szczególną uwagę kieruje się na potrzebę utrzymania podmiotowości i samodzielności osób starszych.

Wstęp

Według badań Eurostatu, liczba ludności krajów należących do Unii Europejskiej, do 2050 r. wzrośnie o 3,6%, podczas gdy w Polsce zmaleje o ok. 10%, co spowoduje, że populacja naszego kraju stanie się jedną z najstarszych w UE. Osoby starsze stanowią istotną grupę w każdym społeczeństwie, wykazują wysokie zainteresowanie sprawami publicznymi i mają duże poczucie odpowiedzialności za innych ludzi, za całą zbiorowość lokalną, a także własny naród i państwo. W społecznej, wielowiekowej świadomości, senior jest skarbnikiem mądrości życiowej i pragmatycznej wiedzy; powiernikiem tradycji, wartości i unikalnych umiejętności. Stoi na straży dziejowej spuścizny, pamięci o naszych korzeniach. W tym ujęciu, miarą humanizmu i postawy obywatelskiej danej społeczności będzie zapewnienie seniorom optymalnych warunków do godnego życia.

Bycie seniorem generuje szereg różnych korzyści dla nich samych i ogółu społeczności, i tak: ubóstwo jest w grupie seniorów zdecydowanie rzadsze niż np. wśród rodzin wychowujących dzieci. Seniorzy stabilizują popyt rynkowy i sami stanowią ogromny i ważny rynek zbytu towarów i usług. Obecnie konsumenci po 60-tym roku życia odpowiadają za 30% wartości zakupów gospodarstw domowych, a za 20 lat grupa ta będzie reprezentowała niemal 40% klientów. Istotnym zadaniem jest więc standaryzowanie dobrych jakościowo produktów i usług oferowanych osobom starszym, które – jako pokolenie – charakteryzują się bardzo dojrzałymi strategiami konsumenckimi wypracowanymi przez dekady, w tym nawykiem oszczędności i gospodarności (dotyczy to zwłaszcza seniorów po 70-tym roku życia, wychowanych w warunkach tzw. „gospodarki niedoboru”).

Ponadto, seniorzy cechują się najniższą, spośród wszystkich dorosłych, skłonnością do popełniania przestępstw, najrzadziej są sprawcami wypadków komunikacyjnych. Starsi wiekiem pracownicy potrafią wykonywać zawodowe obowiązki nie gorzej, niż ich młodszy koledzy (może za wyjątkiem prac wymagających dużej siły fizycznej lub też bardzo szybkiej reakcji na bodźce). Dokładność i sumienność jest u seniorów z reguły wyższa niż u młodych osób, będących często na początku etapu budowania własnej kariery zawodowej i szukania odpowiedniego dla siebie miejsca zatrudnienia. Pracujący seniorzy cechują się również niższą skłonnością do porzucenia pracy i do korzystania ze zwolnień.

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego, wychodząc naprzeciw potrzebom obecnych, ale także przyszłych seniorów, tym dokumentem chce zaznaczyć konieczność uwzględnienia polityki senioralnej w kierunkach rozwoju regionu.

1. Ustalenia terminologiczne

Na potrzeby Programu dokonano ujednoczenia semantycznego kluczowych pojęć związanych z polityką senioralną. W analizie danych wykorzystano definicje opracowane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) oraz ustalenia terminologiczne z opracowań Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej (MRiPS) i innych dokumentów źródłowych.

Osoba starsza – osoba, która ukończyła 60. rok życia¹.

Senior – pojęcie o dużej dowolności interpretacyjnej, na potrzeby Programu przyjęto następującą definicję: zaszczytny tytuł, wskazujący nie tyle na wiek, co przede wszystkim na bogaty bagaż doświadczeń życiowych, styl życia i sposób spędzania wolnego czasu charakterystyczny dla pewnego wieku².

Polityka senioralna – ogół działań organów administracji publicznej oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się³.

Srebrna gospodarka, (również **gospodarka senioralna**, **silver economy**) – system wytwarzania, dystrybucji i konsumpcji dóbr i usług ukierunkowany na wykorzystanie potencjału nabywczego osób starszych i starzejących się oraz zaspokajający ich potrzeby konsumpcyjne, bytowe oraz zdrowotne⁴.

Wiek poprodukcyjny – wiek, w którym osoby zazwyczaj kończą pracę zawodową, tj. dla mężczyzn - 65 lat i więcej, dla kobiet - 60 lat i więcej⁵

Starzenie się społeczeństwa – proces zwiększania się udziału ludności w starszym wieku w ogólnej liczbie ludności⁶.

Podwójne starzenie się społeczeństwa – zjawisko, w którym wzrostowi odsetka ludzi w wieku 65 lat i więcej, towarzyszy wzrost odsetka osób dożywających sędziwej starości, tj. 80 lat i więcej.

Małżeństwo – związek między dwiema osobami płci odmiennej, zawarty zgodnie z obowiązującym prawem, pociągający za sobą pewne wzajemne prawa i obowiązki, ustalone w przepisach i zwyczajach⁷.

Rodzina – rodzina (biologiczna) - dwie lub większa liczba osób, które są związane jako mąż i żona, wspólnie żyjący partnerzy (kohabitanci) – osoby płci przeciwnej lub jako rodzic i dziecko. Rodzina obejmuje parę bez dzieci lub parę z jednym lub większą liczbą dzieci, albo też samotnego rodzica z jednym bądź większą liczbą dzieci⁸.

¹ Źródło: Ustawa z dnia 11 września o osobach starszych (Dz.U. 2015 poz. 1705)

² Źródło: definicja oparta o zapisy regulaminu Klubu Seniora funkcjonującego przy MOPR w Piekarach Śląskich, https://fs.siteor.com/moprpiekary/files/Downloads/20150329110533/REGULAMIN_KLUBU_SENIORA_30.01.2013.pdf?1427627134 [dostęp 2022-09-16]

³ Źródło: Ustawa z dnia 11 września o osobach starszych (Dz.U. 2015 poz. 1705)

⁴ Źródło: Marzena Rudnicka, Aleksander Surdej: Gospodarka senioralna. Nowy sektor gospodarki narodowej w Polsce. Krajowy Instytut Gospodarki Senioralnej, 2013. [dostęp 2022-09-16].

⁵ Źródło :Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2022 r. poz. 504, z późn. zm.)

⁶ Źródło: Główny Urząd Statystyczny <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3938,pojecie.html> [dostęp 06.04.2023 r.]

⁷ Źródło: Główny Urząd Statystyczny <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3922,pojecie.html> [dostęp: 06.04.2023 r.]

⁸ Źródło: Główny Urząd Statystyczny <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/438,pojecie.html> [dostęp: 06.04.2023 r.]

Świadczeniobiorca pomocy społecznej/klient pomocy społecznej – w ustawie o pomocy społecznej brak jest definicji pojęcia „świadczeniobiorca/klient”. W myśl obowiązujących przepisów, może to być osoba fizyczna lub rodzina korzystająca ze wsparcia zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.2021.2268 t.j.). Ustawa dokonuje podziału na świadczeniobiorcę będącego osobą w rodzinie i osobę samotnie gospodarującą, ta ostatnia określona jest jako osoba prowadząca jednoosobowe gospodarstwo.

Przyrost naturalny ludności – różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów w danym okresie.

Współczynnik obciążenia demograficznego – liczba osób w wieku 65+ przypadająca na 100 osób w wieku 15-64 lata.

Współczynnik obciążenia ekonomicznego – stosunek sumy liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym, przemnożony przez 100.

Współczynnik feminizacji – liczba kobiet przypadających na 100 mężczyzn w danym okresie.

Współczynnik przyrostu naturalnego – stosunek różnicy między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów do liczby ludności w połowie badanego okresu lub do średniego stanu ludności w tym okresie – wyrażony w ‰ (tj. na 1000 ludności).

Współczynnik dynamiki demograficznej – stosunek liczby urodzeń żywych w danym okresie do liczby zgonów w tej samej jednostce czasu.

Wskaźnik starości – stosunek liczby osób w wieku 65 lat i więcej do ogólnej liczby ludności.

Indeks starości, nazywany też relacją pokoleniową dziadków i wnuków – stosunek liczby osób w wieku 65 i więcej lat, przypadająca na 100 osób w wieku 0-14 lat.

Współczynnik wsparcia międzypokoleniowego (współczynnik wsparcia rodziców) – wyraża liczbę osób w wieku 85 i więcej lat, przypadających na 100 osób w wieku 50-64 lat.

2. Kontekst krajowy i regionalny założeń Programu

Wojewódzki Program na rzecz Seniorów, na lata 2023-2027, zakłada współdziałanie w tym obszarze wielu instytucji i podmiotów, ze szczególnym uwzględnieniem roli samorządu regionu, jako koordynatora zadań. Program zależny jest od szerszego kontekstu funkcjonowania polityki krajowej i regionalnej. Niezbędna jest tu komplementarność z szeregiem dokumentów planistycznych i prawnych wynikających z przyjętych rozwiązań na szczeblu UE, Polski, jak i Pomorza Zachodniego.

Uwarunkowania na szczeblu krajowym

*Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych*⁹ określa zakres monitorowania i przedstawiania informacji o sytuacji osób starszych, podmioty uczestniczące w realizacji tego zadania oraz źródła jego finansowania. W ustawie została określona m.in. definicja polityki senioralnej: „ogół działań organów administracji publicznej oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się”.

Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. BEZPIECZEŃSTWO – UCZESTNICTWO – SOLIDARNOŚĆ¹⁰.

Celem polityki społecznej wobec osób starszych jest podnoszenie jakości życia seniorów poprzez umożliwienie im pozostawania jak najdłużej samodzielny i aktywnymi oraz zapewnienie bezpieczeństwa. W ramach niniejszej polityki zaplanowano szereg działań, w których istotną rolę odgrywa samorząd terytorialny, w tym samorząd województwa. Samorząd terytorialny wskazano jako podmiot współpracujący m.in. w działaniach:

- współpraca przedszkoli i szkół z organizacjami senioralnymi;
- minimalizowanie istniejących barier architektonicznych ograniczających lub uniemożliwiających aktywność osobom starszym;
- promowanie wolontariatu osób starszych oraz wobec innych osób starszych poprzez wspieranie organizacji pozarządowych działających w tym zakresie;
- włączanie osób starszych do udziału w działaniach na rzecz integracji społeczności lokalnej;
- zwiększanie dostępności placówek i instytucji kultury dla osób starszych;
- promowanie aktywności sportowej i rekreacyjnej osób starszych;
- wzmocnienie turystyki grupowej i indywidualnej osób starszych poprzez prowadzenie działań na rzecz zapewnienia warunków do bezpiecznego i aktywnego uprawiania turystyki;
- wspieranie istniejących związków wyznaniowych zrzeszających osoby starsze oraz rozwój parafialnych grup seniora, prowadzonych przez wolontariuszy parafialnych we współpracy z duszpasterzami, promujących systematyczne spotkania we wspólnocie;
- wsparcie podmiotów ekonomii społecznej zrzeszających osoby starsze;
- prowadzenie kampanii informacyjnych, szkoleń dla pracodawców nt. korzyści wynikających z zatrudniania osoby starszej;
- zwiększanie dostępności terapii zajęciowej i fizjoterapii;
- wspieranie organizacji pozarządowych, ruchów czy lokalnych inicjatyw, stojących na straży praw osób starszych;
- prowadzenie działań edukacyjnych w sektorze pomocy społecznej, służbie zdrowia, służbach porządku publicznego, w placówkach, które na co dzień mają kontakt z osobami starszymi, w placówkach edukacyjnych, a także wśród samych seniorów, na temat przemocy wobec osób starszych;
- tworzenie w całym kraju sieci poradnictwa dla osób starszych doznających przemocy w miejscu zamieszkania;

⁹ Dz.U. 2015 poz. 1705

¹⁰ Załącznik do uchwały nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 r. (poz. 1169).

- rozwój infrastruktury społecznej jako miejsca spotkań i wymiany doświadczeń międzypokoleniowych;
- promowanie działań umożliwiających kontakt i współpracę osób z różnych grup wieku.

Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.)

Rada Ministrów przyjęła uchwałę dotyczącą polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.), przedłożoną przez ministra rodziny i polityki społecznej¹¹. Strategia rozwoju usług zakłada między innymi realizację procesu deinstytucjonalizacji, czyli przechodzenia od opieki o charakterze instytucjonalnym do opieki świadczonej w środowisku rodzinnym i społeczności lokalnej. Usługi społeczne będą koncentrować się na rodzinie i dzieciach, seniorach, osobach z niepełnosprawnościami oraz osobach z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie bezdomności. Przygotowany zostanie system realizacji usług społecznych dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w szczególności ze względu na starszy wiek.

Najważniejsze cele strategii (w kontekście osób starszych):

- standaryzacja usług dla osób starszych;
- wspieranie rodzin sprawujących opiekę nad osobą starszą;
- rozwijanie środowiskowych form wsparcia osób starszych.

Realizacja celów została przypisana wielu podmiotom, w tym samorządom województw, w ramach zadań wynikających z aktualnie obowiązujących aktów prawnych.

Uwarunkowania na szczeblu regionalnym

Wojewódzki Program na rzecz Seniorów z jednej strony jest spójny z regionalnymi dokumentami w zakresie polityki społecznej, z drugiej – z dokumentami określającymi ramy rozwoju województwa, w tym przede wszystkim ze Strategią rozwoju województwa zachodniopomorskiego do roku 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030

W ramach I. Celu strategicznego, „Otwarta społeczność”, wpisano Cel kierunkowy 1.1 „Wzmocnienie potencjału demograficznego i funkcji rodziny”. Wynika on z założenia, iż „Stopniowe starzenie się społeczeństwa związane ze zwiększeniem odsetka osób w wieku poprodukcyjnym oraz wydłużeniem wieku życia rodzi implikacje dla rynku pracy, sektora usług publicznych, zapotrzebowania na infrastrukturę, instytucje publiczne i sposób ich funkcjonowania, kompetencje zawodowe, a także standardy jakości życia dostosowane do potrzeb osób starszych. Zachodzące zmiany powinny znaleźć wyraz w zwiększeniu aktywności i udziału seniorów w życiu zawodowym i społecznym, a zarazem intensyfikacji dialogu międzypokoleniowego. Brak aktywnych działań w tym względzie oznaczać będzie stopniowe obniżanie konkurencyjności i atrakcyjności regionu”. Ponadto, w Celu 1.1 Strategii czytamy: *Osobna grupa działań realizowana będzie dla zapewnienia wysokiego standardu życia, aktywności, udziału w życiu publicznym i niezbędnej opieki osobom starszym.*

Dokumentem precyzującym założenia Strategii Rozwoju Województwa w zakresie polityki społecznej jest **Polityka kapitału oraz spójności społecznej województwa zachodniopomorskiego**. W kontekście polityki i wzmocnienia potencjału demograficznego rodzin, bardzo ważne będzie zaangażowanie osób starszych, jako cennego kapitału życiowego i społecznego, do partycypacji w tworzeniu systemów usług i aktywności lokalnej. W celu 1.2 Rozwój działań na rzecz aktywnego i bezpiecznego starzenia się, zawarte zostały postulaty dotyczące:

- tworzenia wspólnot/miast przyjaznych starzeniu się – poprzez wzmocnienie działań na rzecz kreowania atmosfery społecznej sprzyjającej aktywizacji, wykorzystaniu potencjału oraz bezpieczeństwa osób starszych;

¹¹ Załącznik do uchwały nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. (M.P. poz. 767)

- utrzymanie osób starzejących się w głównym nurcie życia społecznego, zapobiegając ich izolacji i osamotnieniu – poprzez upowszechnianie mentoringu, wolontariatu oraz rozwijanie oferty umożliwiającej samorealizację;
- wykorzystanie potencjału osób dojrzałych i starszych – przyczyni to się do uzupełnienia i wzmocnienia kapitału relacji, zwiększenia poczucia wzajemnej odpowiedzialności mieszkańców, a dalej do wzmocnienia zaufania w tych wspólnotach i do przywrócenia wartości więzi międzypokoleniowych.

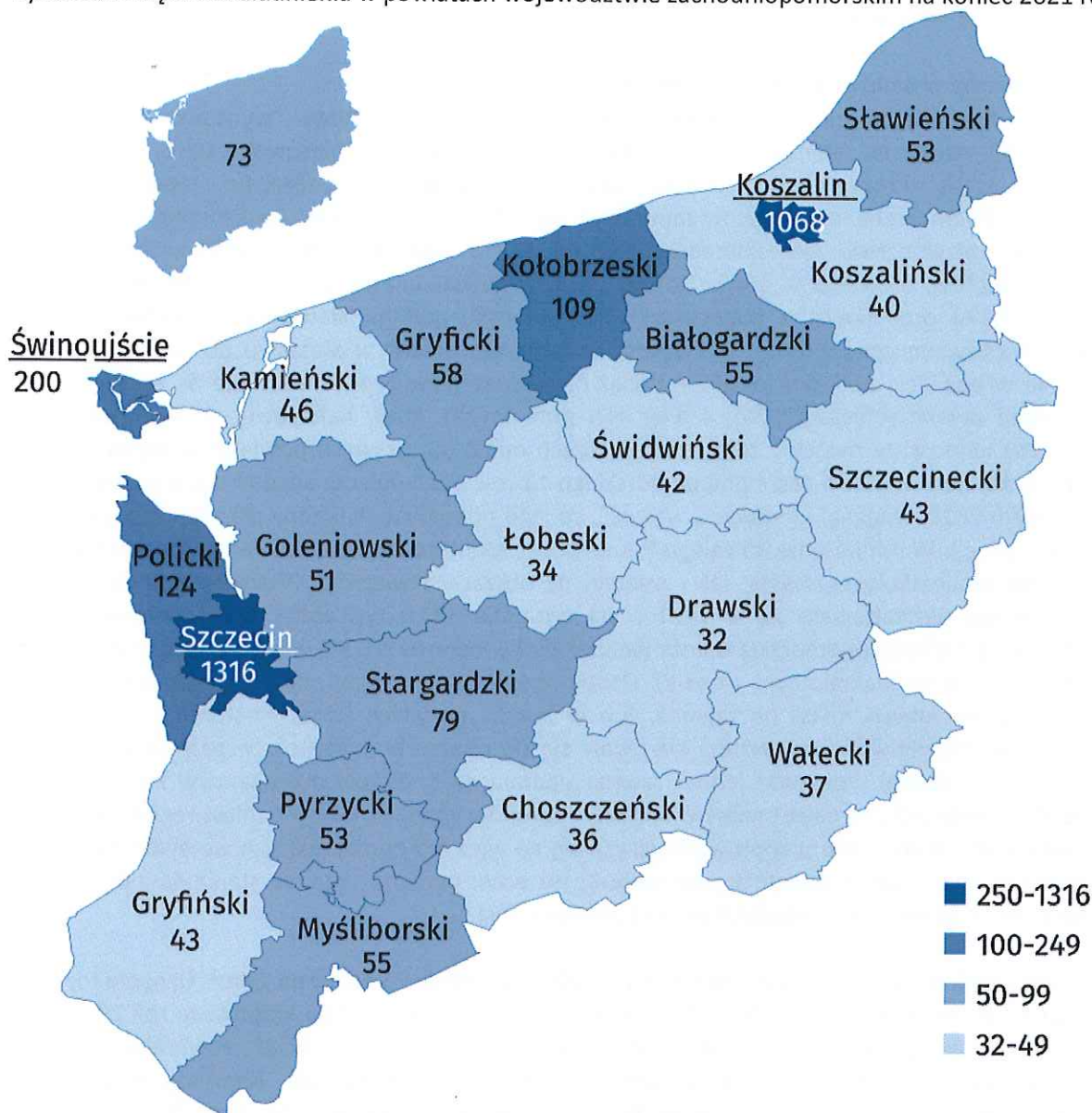
3. Diagnoza społeczno-ekonomiczna województwa zachodniopomorskiego w obszarze polityki senioralnej oraz działań na rzecz seniorów

3.1 Sytuacja demograficzna w województwie zachodniopomorskim

Na koniec 2021 roku, liczba ludności województwa zachodniopomorskiego wynosiła niemal 1,7 mln (1 676 920) osób, co stanowiło 4,4% ogółu ludności Polski i plasowało nasz region na 11. miejscu w kraju. Prawie jedna trzecia ludności zamieszkiwała podregion szczeciński. W porównaniu z 2020 rokiem, liczba mieszkańców zmniejszyła się o 0,7% (11 127 osób), co jest kontynuacją trendu istniejącego w województwie zachodniopomorskim od 2010 r. Spadek liczby ludności w 2021 r. dotknął większość powiatów, a zwłaszcza powiat łobeski (1,3%), powiat miasto Koszalin (1,2%), powiat miasto Świnoujście (1,2%) oraz powiaty: białogardzki, choszczeński, gryficki, sławieński i świdwiński. W każdym z nich zanotowano spadek o 1,1%. Przyrost liczby mieszkańców w stosunku do roku 2020 odnotowano jedynie w powiecie polickim (o 1,5%). Wciąż największa populacja zamieszkuje m. Szczecin (23,6%), a najmniejsza powiat łobeski (2,1%), a więc ten sam powiat, który najszybciej się wyludnia. Pomimo spadku liczby ludności w dwóch z trzech największych miast (na prawach powiatu) w regionie, wskaźnik urbanizacji dla województwa zachodniopomorskiego za rok 2021 (68,1%, spadek o 0,2 p. proc. w porównaniu z rokiem 2020) osiągnął identyczną wartość, co jego odpowiednik liczony dla kraju (spadek w ciągu roku o 0,1 p. proc.). W odniesieniu do całego Pomorza Zachodniego zaobserwowano spadek liczby ludności, zarówno tej zamieszkującej miasta, jak i osiadłej na obszarach wiejskich (liczba mieszkańców zachodniopomorskich wsi ukształtowała się w 2021 r. na poziomie 535,0 tys. osób), z zaznaczeniem, że szybciej wyludniały się zachodniopomorskie miasta (spadek liczby ludności o 0,9% w porównaniu z 2020 r.) niż wsie (spadek o 0,1% w analogicznym okresie). Osoby opuszczające tereny miejskie przenosiły się zazwyczaj na wieś lub do innych miast (w regionie lub w innych częściach Polski), natomiast osoby wyjeżdżające ze wsi, w zdecydowanej większości kierowały się do obszarów miejskich (w przeważającej mierze na terenie województwa). Ponieważ jednak niemal siedmiu na dziesięciu mieszkańców Pomorza Zachodniego mieszka w miastach, to nawet napływ ludności z terenów wiejskich i innych miast regionu nie jest w stanie zrównoważyć liczbę osób przeprowadzających się na wieś lub opuszczających województwo. Dlatego zachodniopomorskie miasta wyludniają się szybciej niż wsie, pomimo tego, że stanowią główny kierunek przemieszczania się osób zmieniających miejsce zamieszkania.

Jeśli chodzi o gęstość zaludnienia, to jego wartość ogólna w 2021 r. wyniosła 73 osoby na 1 km². Oznacza to, że poziom gęstości zaludnienia w stosunku do 2020 r. zmalał o jedną osobę (średnia krajowa za rok 2021 utrzymała się na tym samym poziomie, co w roku 2020, tj. 122 osoby na 1 km²). Wciąż zauważalne jest bardzo duże zróżnicowanie przestrzenne tego wskaźnika na terenie województwa. Najniższą średnią gęstość zaludnienia odnotowano w powiatach: drawskim (32 osoby/km², łobeskim (34 osoby/km²) oraz choszczeńskim (36 osób/km²). Najwyższą natomiast przypadła (bez uwzględnienia miast na prawach powiatu), na powiaty: policki (124 osoby/km²), kołobrzeski (109 osób/km²) oraz stargardzki (79 osób/km²). Dla porównania: w mieście/powiecie Szczecin gęstość zaludnienia wynosi 1316 osób na 1 km².

Rysunek 1. Gęstość zaludnienia w powiatach województwie zachodniopomorskim na koniec 2021 roku

Źródło: „Stan i ruch naturalny ludności w województwie zachodniopomorskim w 2021 r.” (GUS O/Szczecin, raport sygnałowy z 31.05.2022)

Struktura ludności to pojęcie, które można definiować i opisywać według różnych kryteriów. W niniejszej analizie uwzględniono cztery z nich: płeć, biologiczne grupy wiekowe, określone przedziały wiekowe oraz ekonomiczne grupy wieku. Pod względem płci w strukturze ludności województwa zachodniopomorskiego (podobnie jak w całym kraju) przeważają kobiety. Ich liczba na koniec 2021 r. wynosiła 862,9 tys., co - w liczbach bezwzględnych - oznacza spadek o 0,6% w stosunku do 2020 r. Procentowo jednak, na koniec 2021 r. odsetek kobiet w województwie zachodniopomorskim wyniósł 51,5% (wzrost o 0,1 p. proc. w stosunku do roku 2020). W skali całego kraju stanowią one 51,7% populacji. Aż 69,2% zachodniopomorskich kobiet pod koniec 2021 roku mieszkało na terenach miejskich a 30,8% na terenach wiejskich. Jeżeli spojrzymy na strukturę ludności regionu pod względem biologicznych grup wiekowych, to zauważymy tendencję malejącą liczby dzieci i młodzieży. Pod koniec 2021 roku w województwie było nieco ponad 240 tysięcy dzieci w wieku 0-14 lat. W porównaniu z 2020 r. oznacza to spadek o 0,6%, ale w odniesieniu do roku 2010 jest to wartość niższa aż o 6,4% (16,3 tys. dzieci mniej)!

Z kolei analiza struktury ludności ułożonej w pięcioletnie interwały wykazała największy odsetek mieszkańców w wieku 35-39 lat (139,5 tys. osób, tj. 8,3% populacji województwa). W tym gronie nieznacznie przeważali mężczyźni, których było 71,1 tys. Najmniej liczną grupę stanowiły osoby w wieku 80-84 i powyżej 85 lat. Tych pierwszych było 33,4 tys. a drugich minimalnie więcej: 33,7 tys. Obie grupy w skali województwa stanowiły po 2% populacji. Wśród osób do 20 roku życia, najwięcej było dzieci i młodzieży w przedziale 10-14 lat (89,3 tys.) a najmniej – w wieku 0-4 lata (72,5 tys.).

Dane dotyczące ekonomicznych grup wieku pokazały, że pod koniec 2021 roku w 59,1% mieszkańców (991,6 tys.) to osoby w wieku produkcyjnym, 17,2% (288,3 tys.) – osoby w wieku przedprodukcyjnym, a 23,7% (397 tys.) – osoby w wieku poprodukcyjnym. Jeżeli zestawimy te dane z analogicznymi, ustalonymi na koniec 2020 roku, to zauważymy, że w ciągu 2021 roku nieznacznie zmalała liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (o 0,8%) i produkcyjnym (o 1,4%), natomiast wzrosła liczba osób w wieku poprodukcyjnym (o 1,2%). Wśród osób w wieku produkcyjnym, 61,4% było w tzw. wieku mobilnym (o 2,2% mniej niż na koniec roku 2020). Jest to przedział wiekowy 18-44 lata, obejmujący osoby, względem których przyjmuje się założenie, iż są zdolne do zmiany stanowiska, miejsca pracy lub przekwalifikowania się. Rozpatrując ekonomiczne grupy wieku pod względem płci ich reprezentantów, możemy zaobserwować, że o ile wśród osób w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym nieznacznie przeważają mężczyźni (odpowiednio 53,5% oraz 51,3%), o tyle w gronie osób w wieku poprodukcyjnym zdecydowanie przeważają kobiety (65,8%!). Porównanie danych regionalnych z wynikami ogólnokrajowymi pokazuje, że w naszym województwie mamy (procentowo) mniej osób w wieku produkcyjnym (o 0,1%) i przedprodukcyjnym (o 1%) oraz więcej osób w wieku poprodukcyjnym (o 1,1%). Związany z tym zagadnieniem tzw. współczynnik obciążenia demograficznego¹² na koniec 2021 r. ukształtował się w naszym regionie na poziomie 30,1 osób, co oznacza wzrost w ciągu roku o 1,2 osoby. W odniesieniu do całego kraju wskaźnik ten był wyższy o 1,9 osób i wynosił 32,0.

Drugim ważnym w tym kontekście współczynnikiem obciążenia ekonomicznego¹³, na koniec 2021 r. przyjętą w województwie zachodniopomorskim wartość 69,1 osób, co również oznacza wzrost o 1,2 osoby na przestrzeni 12 miesięcy. Co ciekawe, w skali regionu największą wartość tego współczynnika odnotowano w m. Koszalin (79 osoby), a najmniejszą w przyległym doń powiecie koszalińskim (61 osób). W Polsce w tym samym czasie współczynnik ten osiągnął wielkość niemal identyczną, tj. 69 osób.

Wynikający z liczby kobiet współczynnik feminizacji¹⁴ na koniec 2021 roku w województwie zachodniopomorskim wyniósł 106,0, co oznacza wzrost o 0,1% w stosunku do końca roku 2020. W skali całego kraju wskaźnik ten był niewiele wyższy: 106,9. Podobnie zbliżone wartości w relacji do tych liczonych w skali kraju odnotowano w odniesieniu do wskaźnika feminizacji w miastach: 109,7 (wzrost o 0,2 w stosunku do roku 2020, na poziomie całej Polski było to 111,3) i na wsiach: 98,5 (ta sama wartość co w roku 2020, w kraju 100,7).

Na powiatowej mapie regionu najbardziej sfeminizowane są miasta na prawach powiatu (Koszalin 113,1; Szczecin 110,8) oraz powiaty: kołobrzeski (109,0) i m. Świnoujście (108,3). Najmniej sfeminizowane są powiaty: łobeski (100,9), koszaliński (100,2) oraz pyrzycki (100,0). Oznacza to, że w żadnym z powiatów naszego województwa na koniec 2021 roku mężczyźni nie stanowili liczebnej większości.

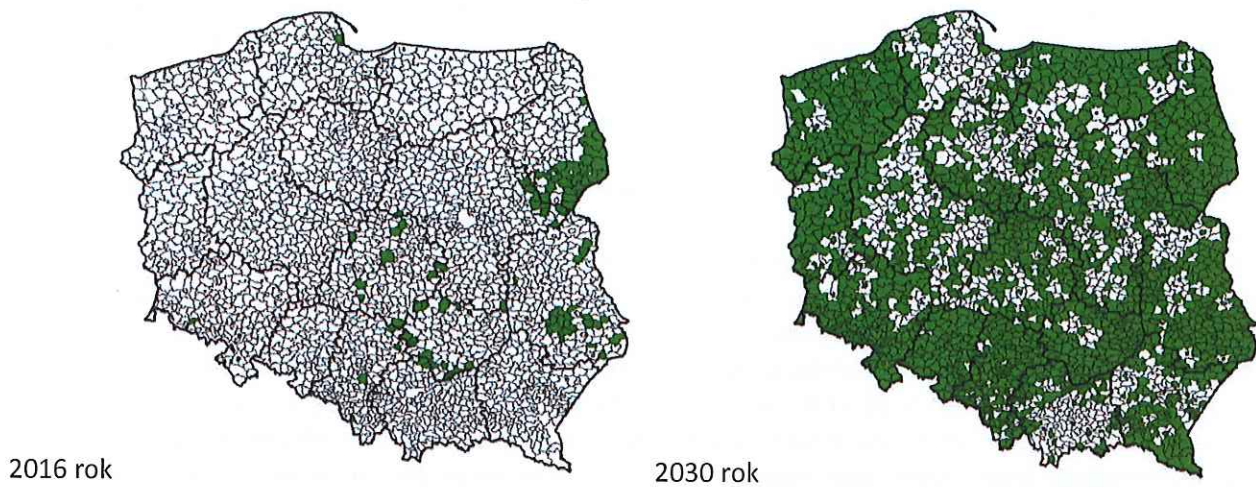
Średni wiek mieszkańca naszego regionu w 2021 roku wyniósł 42,7 lat, co oznacza utrzymanie poziomu wskaźnika z roku 2020 i jest wartością wyższą od ogólnokrajowej średniej wieku mieszkańca Polski o 0,7 lat, jak również niższą o 0,8 od średniej wieku liczonej dla całej UE.

¹² Współczynnik obciążenia demograficznego – liczba osób w wieku 65+ przypadająca na 100 osób w wieku 15-64 lata.

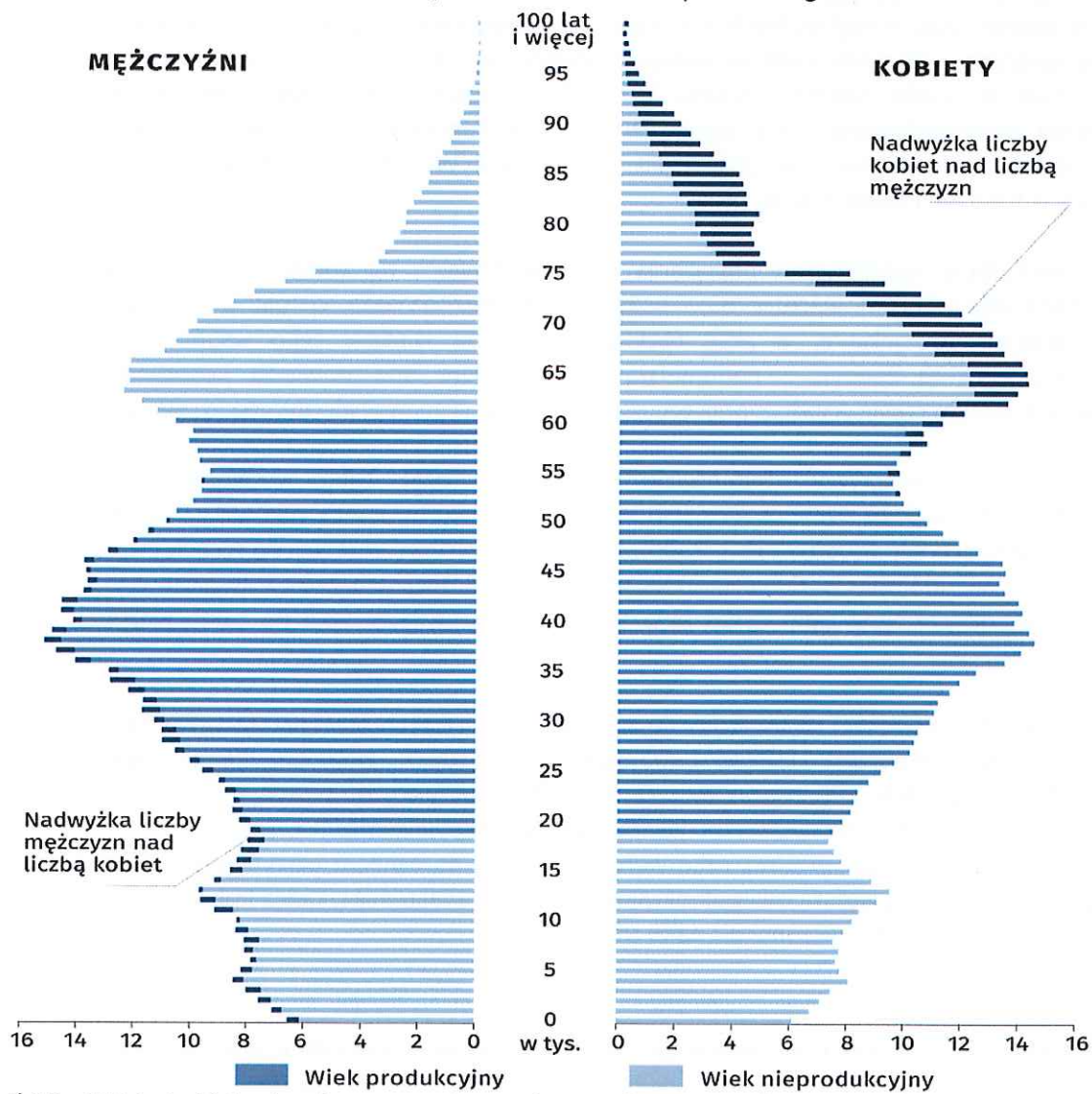
¹³ Współczynnik obciążenia ekonomicznego – stosunek sumy liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym, przemnożony przez 100.

¹⁴ Współczynnik feminizacji – liczba kobiet przypadających na 100 mężczyzn w danym okresie.

Rysunek 2. Gminy, w których odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej przekracza 20%, dane na 2016 rok oraz prognoza na 2030

Wykres 1. Piramida wiekowa dla województwa zachodniopomorskiego na koniec 2021 roku

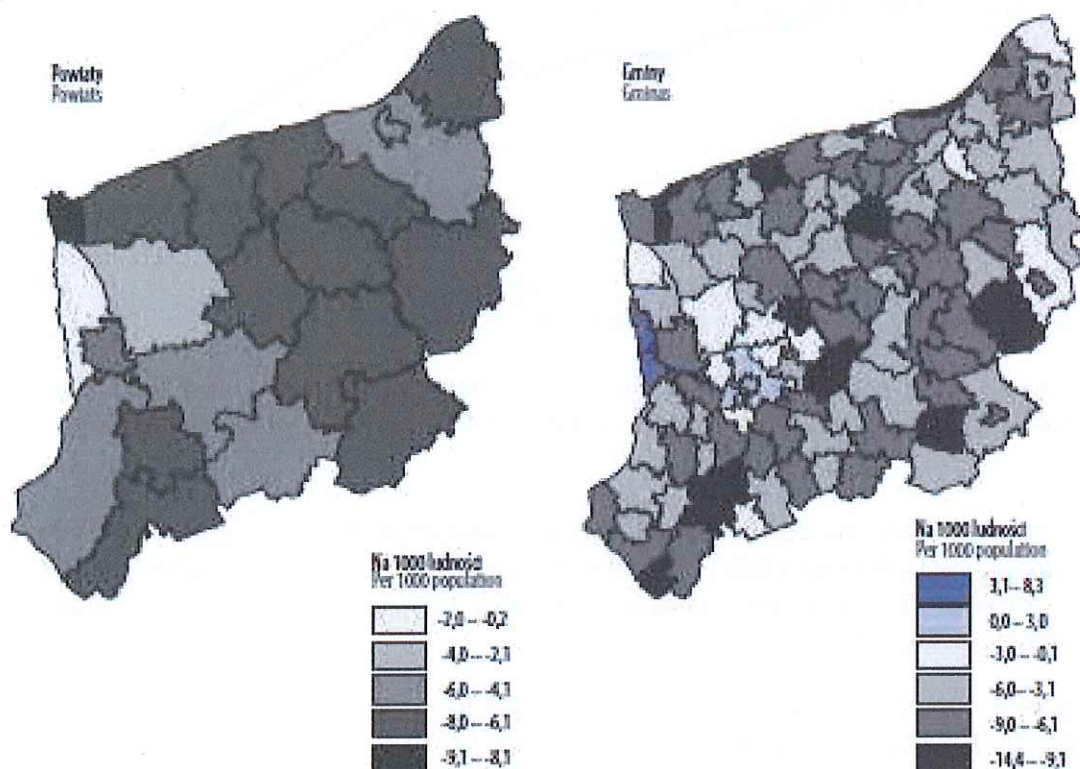

Źródło: GUS „Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym z 2022 r.”, str.12.

Innym niekorzystnym trendem demograficznym (zarówno w skali wojewódzkiej jak i krajowej) jest utrzymujący się od kilku lat ujemny przyrost naturalny. W województwie zachodniopomorskim w 2021 r. uzyskał on wartość minus 10 398 osób, podczas gdy rok wcześniej wynosił minus 7305 osób, a więc o 3093 osób mniej (spadek o niemal 30%).

Znaczącym zmianom na gorsze uległy również wartości współczynnika przyrostu naturalnego¹⁵. Jego ogólna wartość w naszym regionie w 2021 r. wyniosła minus 6,18‰, (podczas gdy w 2020 było to minus 4,31‰, co oznacza spadek o 30,26%), ale ważniejsze jest to, iż współczynnik ten przyjął wartość ujemną we wszystkich (!) zachodniopomorskich powiatach. Najkorzystniejszą z nich zanotowano w powiecie polickim (minus 0,18‰), goleniowskim (minus 4,07‰) oraz stargardzkim (minus 4,83‰), najniższą zaś w m. Świnoujście (minus 9,07‰), powiecie kamieńskim (minus 8,04‰), a także kołobrzeskim (minus 7,82‰).

Rysunek 3. Przyrost naturalny w gminach i powiatach województwa zachodniopomorskiego na koniec 2021 roku

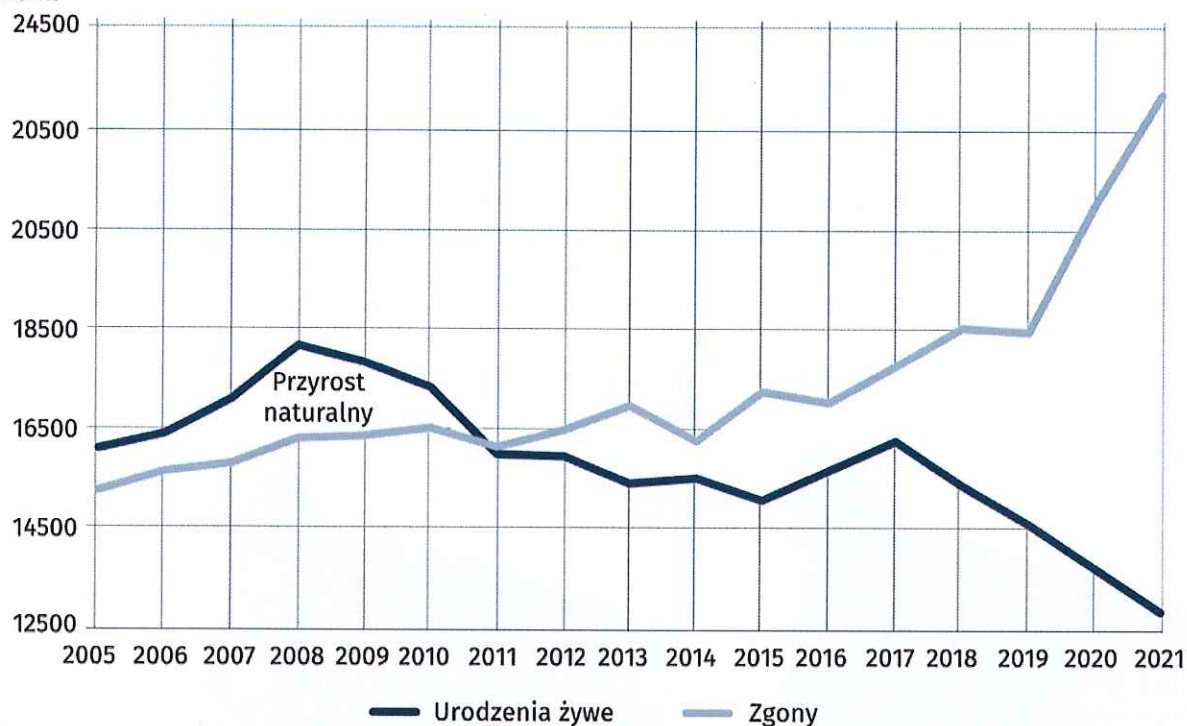

Źródło: „Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa zachodniopomorskiego 2022 r.” (GUS O/Szczecin, 2022)

W zachodniopomorskich miastach współczynnik przyrostu naturalnego w skali roku zmniejszył się z minus 5,04‰ do minus 7,01‰ (spadek o 39,09%), na wsiach natomiast zmalał z 2,75‰ do 4,40‰ (spadek o 60%).

¹⁵ Współczynnik przyrostu naturalnego – stosunek różnicy między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów do liczby ludności w połowie badanego okresu lub do średniego stanu ludności w tym okresie – wyrażony w ‰ (tj. na 1000 ludności).

Wykres 2. Współczynnik przyrostu naturalnego dla województwa zachodniopomorskiego w latach 2005-2021

Źródło: GUS „Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym z 2022 r.”.

Zmalał także współczynnik dynamiki demograficznej¹⁶. Na koniec 2021 roku uzyskał najniższą od kilku lat wartość 0,56. W 2020 r. jego wartość kształtowała się na poziomie 0,78 co oznacza, że w ciągu roku spadła o 20,21%.

Być może wpływ na to miała pandemia COVID-19, ponieważ w województwie zachodniopomorskim liczba urodzeń żywych w 2021 r. zmniejszyła się o 880 (z 13 730 w 2020 r. do 12 850 w 2021 r., spadek o 6,41%), a liczba zgonów zanotowanych w tym samym okresie wzrosła aż o 2 137 przypadków (z 21 076 w 2020 r. do 23 213 w roku 2021, wzrost o 10,5%).

W zachodniopomorskich miastach, w 2021 roku, na każde 100 tys. osób odnotowano 758 urodzeń (w 2020 było ich 798), na wsiach natomiast 776 (rok wcześniej 838). Biorąc pod uwagę liczby bezwzględne należy dodać, że w miastach urodziło się o 4540 dzieci więcej niż na wsiach (miasta: 8695 urodzeń żywych, wsie: 4155). Przekładając to na procenty, otrzymamy następujące wskazania: odsetek urodzeń w miastach: 67,6%, odsetek urodzeń na wsiach: 32,4%. W miastach urodziło się ponad dwukrotnie więcej dzieci niż na wsiach. W tym miejscu warto zaznaczyć, że najwięcej urodzeń żywych zanotowano w Gminie Miasto Szczecin: 3 423, a najmniej w powiecie łobeskim: 273. Wśród urodzonych dzieci przeważali chłopcy, których przyszło na świat o 6,2% więcej niż dziewczynki (w 2020 r. przewaga ta była nieco niższa: 5,7%). Jeśli zaś chodzi o zachodniopomorskie matki, to w 2021 r. odnotowano trzy przypadki narodzin dzieci, których matki były w wieku poniżej 14 lat oraz 24 urodzenia w gronie matek powyżej 45 roku życia. Tzw. mediana wieku matek (inaczej: wiek środkowy matek, czyli parametr wyznaczający granicę wieku, którą połowa populacji matek już przekroczyła, a której druga połowa jeszcze nie osiągnęła) wyniosła na koniec ubiegłego roku 30,2 lat. Oznacza to, że w porównaniu z wartością ogólnokrajową była niższa o zaledwie 0,4 roku, ale w porównaniu z wielkością zanotowaną w naszym regionie na koniec 2020 r., znacząco wyższa, o 2 lata.

¹⁶Współczynnik dynamiki demograficznej – stosunek liczby urodzeń żywych w danym okresie do liczby zgonów w tej samej jednostce czasu.

Najwyższą płodność w województwie zachodniopomorskim, w 2021 r., zanotowano wśród kobiet w wieku 25-29 lat oraz w wieku 30-34 lat, w obu grupach zdarzyła się identyczna liczba urodzeń żywych, tj. 4 030. W odniesieniu do przedstawionych wyżej dwóch przedziałów wiekowych niepokoić może analiza związanego z tym zagadnieniem współczynnika płodności, czyli liczby urodzeń żywych na 1000 kobiet (w danym przedziale wiekowym). Wartość tego współczynnika dla kobiet w wieku 25-29 lat wyniosła 79,82‰, a dla kobiet w wieku 30-34 lata: 70,58‰. Obiektywnie patrząc, są to wysokie wartości, ale w porównaniu ze wskaźnikami dla całego kraju (w tych samych przedziałach wiekowych), są znacząco niższe. W Polsce bowiem, na koniec 2021 r. współczynnik płodności w przedziale wiekowym 25-29 lat wyniósł 91,71‰ (11,89‰ więcej niż w WZ), a w przedziale wiekowym 30-34 lata - 81,96‰ (11,38‰ więcej niż w WZ).

Współczynnik dzietności ogólnej w 2021 r. w regionie wyniósł 1,21, co jest wartością mniejszą od wyniku z 2020 roku o 0,04 i jednocześnie należy zauważyć stale utrzymującą się wyraźną różnicę wartości tego wskaźnika w odniesieniu województwa do Polski. Na koniec 2020 r. różnica ta wynosiła 0,13 a pod koniec 2021 roku 0,11. W obu przypadkach na niekorzyść Pomorza Zachodniego.

Jeśli chodzi o zgony, to współczynnik zgonów w województwie zachodniopomorskim w 2021 r. wyniósł 13,80‰ (co stanowi wzrost o 1,38‰ w stosunku do roku 2020) i był wyższy w miastach (14,60‰) niż na wsi (12,16‰). W porównaniu z rokiem 2020, wartość tego współczynnika dla zachodniopomorskich miast wzrosła o 1,58‰, a dla wsi o 1,03‰.

W skali ogólnej, oznacza to wzrost liczby zgonów w naszym w regionie w roku 2021. W porównaniu z danymi z końca 2020 r., liczba ta zwiększyła się o 2 137 osób (10,5% więcej). Warto jednak zaznaczyć, że w odniesieniu do wzrostu zanotowanego w 2020 r. (w porównaniu z 2019 r.), który wyniósł 13,9%, możemy w ubiegłym roku zaobserwować spowolnienie procesu zwiększania się umieralności mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Wśród ogólnej liczby zgonów 52,1% stanowiły zgony mężczyzn (spadek o 1,7 p. proc. w porównaniu z 2020 r). Najczęściej umierały osoby w przedziale wiekowym 85 lat i więcej (26,5% zgonów) oraz te z przedziału 70-74 lat (15,0%). Analizując wartości współczynnika zgonów dla wszystkich przedziałów wiekowych, zauważymy jego wzrost dla osób w wieku do 65 lat (2020 – 3,7‰, 2021 – 4,3‰) oraz spadek w grupie niemowląt (2020 – 3,79‰, 2021 – 3,66‰). W liczbach bezwzględnych oznacza to liczbę 47 zmarłych niemowląt (w 2020 r. było ich 52). Z kolei współczynnik natężenia zgonów wśród mężczyzn osiągnął na koniec 2021 r. wartość 14,83‰ (co oznacza wzrost o 1,07‰ w porównaniu z wielkością z 2020 roku), a wśród kobiet 12,87‰ (wzrost o 1,71‰ w porównaniu z 2020 rokiem).

Tabela 1. Zestawienie wartości najważniejszych zmiennych demograficznych w regionie za 2021 rok

Zmienna demograficzna	Wartość zmiennej na 31.12.2021 r.
Ludność (stan na 31.12.2021 r.)	1 676 920
Współczynnik feminizacji	106,0
Małżeństwa	7026
Rozwody	3184
Urodzenia	12 850
Zgony	23 213
Zgony niemowląt	47
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych	3,66‰
Przyrost naturalny	minus 10 398
Migracje wewnętrzne – napływ	20 208 osób
Migracje wewnętrzne – odpływ	21 154 osoby
Migracje wewnętrzne – saldo	minus 946 osób
Migracje zagraniczne – imigracja	859 osób
Migracje zagraniczne – emigracja	670 osób

Migracje zagraniczne – saldo	plus 189 osób
Na 1000 ludności – małżeństwa	4,2‰
Na 1000 ludności – rozwody	1,90‰
Na 1000 ludności – urodzenia żywe	7,64‰
Na 1000 ludności – zgony	13,80‰
Na 1000 ludności – przyrost naturalny	minus 6,18‰
Na 1000 ludności – ogólne saldo migracji	minus 0,45‰

Źródło: opracowanie własne ROPS UMWZ

3.2 Analiza starzenia się jako zjawiska i procesu zachodzącego w populacji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego w okresie 2010 – 2021

Starzenie się (człowieka, społeczeństwa) możemy rozumieć jako zjawisko lub proces. W pierwszym z tych ujęć, starzenie się rozpatrujemy jako biologiczne starzenie się jednostki. Obecnie, ponad 8 miliardów ludzi na całym świecie funkcjonuje w ramach różnych – wielkich i małych – zbiorowości, grup społecznych czy rodzin. Wspólnoty te można podzielić na trzy typy:

- I. młode/progresywne społeczeństwa z przewagą osób w wieku przedprodukcyjnym np: Indie, Brazylia;
- II. dojrzałe/stabilne społeczeństwa np: Dania, Słowacja, z przewagą osób w wieku produkcyjnym;
- III. stare/regresywne społeczeństwa – z przewagą osób w wieku poprodukcyjnym np.: Włochy, Japonia.

Z tego rozróżnienia wypływa wniosek, że starzenie się ludzkich zbiorowości jest czymś innym niż tylko, niezależną od innych składowych, sumą starzenia poszczególnych osób, które je tworzą. W tym ujęciu, pojęcie starzenia się nabiera cech procesu złożonego, którego naturę, przyczynowość, znaczenie i przebieg możemy rozpatrywać w wielu odmiennych aspektach: filozoficznym, socjologicznym, religijnym, ekonomicznym, kulturowym czy społecznym. Dodatkowo, tempo, natężenie i skutki tego procesu stymulować mogą rozmaite czynniki zewnętrzne (wojny, katastrofy naturalne, epidemie), których wystąpienia czasami nie sposób przewidzieć.

W kontekście powyższych rozważań i przedstawionej typologii społeczeństw, jak również w świetle danych demograficznych, zamieszczonych we wcześniejszej części, nie ulega wątpliwości, że populacja Polski (a co za tym idzie województwa zachodniopomorskiego) przechodzi do grupy relatywnie *starych*, a trend starzenia się generuje niepokojące prognozy na przyszłość, tak w wymiarze krajowym, jak i regionalnym. Potwierdzają to odnotowane w regionie, w 2021 r., wielkości takich wskaźników demograficznych jak mediana wieku (wiek środkowy), wskaźnik starości, indeks starości czy współczynnik wsparcia międzypokoleniowego.

Wartość **mediany wieku** wyznacza granicę wieku, którą połowa osób w danej populacji już przekroczyła, a której druga połowa jeszcze nie osiągnęła. Mediana wieku w regionie, na koniec 2021 roku wyniosła 42,8 lat (w Polsce 42 lata), co oznacza, że w przeciągu roku wzrosła o 3 miesiące, a na przestrzeni ostatniej dekady, aż o 4,5 roku (!). Województwo Zachodniopomorskie należy do regionów o najwyższej medianie wieku, wyprzedzają nas: opolskie, świętokrzyskie, śląskie i łódzkie, a różnica względem *najstarszego* (opolskiego) wynosi 12 miesięcy. Najstarsi mieszkańcy naszego regionu, mieszkają w Świnoujściu (mediana – 46,0 lat), a najmłodszy w powiecie polickim (mediana – 40,9 lat). Z porównania wieku mieszkańców terenów wiejskich i miejskich wynika, że młodsza jest ludność żyjąca na wsiach (mediana – 40,5 lat). Mediana wieku ludności zamieszkałej w miastach wyniosła 43,9 lat, a więc o 3,4 roku więcej. Mediana wieku według płci mieszkańców wskazuje wiek środkowy kobiet na poziomie 44,4 lata, a mężczyzn – 41,3 lat. Różnica ta wynosi nieco ponad 3 lata i jest konsekwencją większej liczebności kobiet na Pomorzu Zachodnim (zwłaszcza w grupie ludności w wieku poprodukcyjnym) oraz dłuższego czasu trwania ich życia.

Z kolei obserwacja parametrów tzw. **wskaźnika starości**¹⁷ pokazuje, że w ciągu 10 lat jego wartość dla regionu wzrosła o ponad 50% (z 12,2% na koniec 2011 r. do 18,6% - na koniec 2021 r.). Ciągłe jeszcze jest niższa od wskaźnika ogólnokrajowego, choć zaledwie o 0,4% (na dzień 31.12.2021 r.). Pomimo tak dużego wzrostu wartości wskaźnika na przestrzeni dekady, w porównaniu z wynikiem z końca 2020 r., zmalała ona o 0,6 p. proc. Najniższą wartość odnotowano w powiecie polickim (15 %) oraz koszalińskim (16,2%), a najwyższą w dwóch miastach na prawach powiatu: Koszalinie (23,7%) oraz Świnoujściu (23,4%).

Bliski wskaźnikowi starości jest tzw. **indeks starości**¹⁸, nazywany też relacją pokoleniową dziadków i wnuków. Zarówno w skali regionu, jak i całego kraju, wartość tego indeksu systematycznie wzrasta. Na koniec 2021 r. wyniosła 139 osób w województwie zachodniopomorskim i 124 w Polsce. Indeks starości w naszym regionie jest o 12% wyższy od wyniku ogólnokrajowego. W porównaniu z innymi województwami, zachodniopomorskie plasuje się w tym względzie na 6 miejscu za: świętokrzyskim, łódzkim, opolskim, śląskim i dolnośląskim. Jest to niekorzystne zjawisko demograficzne. Wartość tego indeksu powinna być jak najniższa, a najlepiej ujemna. Należy jeszcze dodać, że indeks starości w naszym regionie jest zdecydowanie wyższy wśród kobiet (168 osób) niż wśród mężczyzn (111 osób), a ujemną jego wartość (poniżej 100) odnotowano jedynie w powiecie polickim: 91 osób. Podobnie jak w przypadku wskaźnika starości, najwyższe wartości indeksu starości występują w populacji m. Świnoujście – 191 osób (ponad dwukrotnie więcej niż w powiecie polickim) i m. Koszalin (169 osób).

Indeks starości jest jednym z najważniejszych czynników, które powinny być uwzględniane przy projektowaniu polityki społecznej. W dłuższej perspektywie, prognozuje bowiem stopień obciążenia zadaniem i kosztem opieki nad pokoleniem dziadków. Pokolenie pośrednie (rodzice dzieci a dzieci dziadków), będąc również w wieku starszym, nie będzie zdolne do sprawowania efektywnej opieki lub też fizycznie ich zabraknie. Tym samym, pokolenie wnuków zostanie obciążone opieką nad dwoma pokoleniami: rodziców i dziadków, co w praktyce nie będzie wykonalne. Jest to ważny wskaźnik i ważna kwestia dla samorządów lokalnych. Malejąca liczba osób w wieku 0-14 lat, przy jednocześnie stale rosnącej liczebności osób w wieku 65 lat i więcej, prognozuje, iż zadanie opieki nad najstarszymi członkami populacji, w coraz większym stopniu będzie spoczywało na barkach służb publicznych. Dlatego tak ważne jest rozwijanie lokalnych systemów usług społecznych.

Ustawa o CUS otwiera przed całą społecznością możliwość korzystania z wielu spersonalizowanych usług, ujętych w ramach ustawy, w 14-u różnych obszarach (np. wspierania rodziny, promocji i ochrony zdrowia, mieszkalnictwa, wspierania osób niepełnosprawnych itp.). Jest więc rzeczą oczywistą, że obecnie, jednym z kluczowych zadań samorządów powinno być rozwijanie usług społecznych dedykowanych seniorom.

Inny dokument, Strategia Rozwoju Usług Społecznych i prezentowana w niej idea deinstytucjonalizacji, czyli odejścia od opieki instytucjonalnej na rzecz opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności, wprost dotyka potrzeb osób starszych, zwłaszcza tych o ograniczonej zdolności do prowadzenia samodzielnego, satysfakcjonującego życia. Rozpoznanie sytuacji i potrzeb seniorów korzystających ze specjalistycznej opieki (w tym długoterminowej) bądź zamieszkujących dedykowane im placówki całodziennego pobytu, ułatwi określenie, jakimi usługami należałoby objąć osoby starsze, by jak najdłużej mogły pozostawać w swoim naturalnym otoczeniu życiowym, bez konieczności kierowania ich do placówek całodobowych.

Ostatni ze wskaźników, **współczynnik wsparcia międzypokoleniowego**¹⁹, zwany też współczynnikiem wsparcia rodziców, określa zależność pomiędzy najstarszymi osobami a ich potencjalnymi dziećmi. Jego wartość na koniec 2021 roku, wyniosła w regionie 10 osób (wzrost o 100% w ciągu 10 lat) i 11 osób w skali

¹⁷ Wskaźnik starości – stosunek liczby osób w wieku 65 lat i więcej do ogólnej liczby ludności.

¹⁸ Indeks starości, nazywany też relacją pokoleniową dziadków i wnuków – stosunek liczby osób w wieku 65 i więcej lat, przypadającą na 100 osób w wieku 0-14 lat.

¹⁹ Współczynnik wsparcia międzypokoleniowego (współczynnik wsparcia rodziców) – wyraża liczbę osób w wieku 85 i więcej lat, przypadających na 100 osób w wieku 50-64 lat.

kraju. W uproszczeniu oznacza to, że statystycznie na chwilę obecną w Polsce, na dziesięcioro dorosłych (będących w wieku produkcyjnym), przypada jedna osoba w wieku 85+. Pozornie nie ma w tym niczego niepokojącego, ale jeżeli spojrzymy na to z perspektywy zaangażowania personalnego i finansowego, nasuwa się pytanie o realne koszty sprawowania takiej opieki oraz o wydolność całego systemu zabezpieczenia społecznego.

Wielu dowodów na postępujący proces starzenia się polskiego społeczeństwa, zarówno w krajowej jak i regionalnej perspektywie, może dostarczyć porównanie wartości wybranych zmiennych demograficznych z lat 2021 i 2010. Na przestrzeni 11 lat wyraźnie widać, że wielkości niektórych danych zmieniły się w sposób znaczący i niekorzystny. W kolejnych podpunktach zostaną one przybliżone i pokrótce omówione. Dla większej przejrzystości i łatwiejszej lektury pogrupowano je tematycznie i przedstawiono w tabelarycznej formie.

a) ludność

Tabela 2. Porównawcze zestawienie wybranych zmiennych demograficznych dla województwa zachodniopomorskiego (2010 i 2021)

Zmienna demograficzna	WZP 2021	WZP 2010	Porównanie wartości zmiennych z perspektywy 2021 r.
Ogólna liczba ludności	1 676 920	1 693 072	spadek o 16 152 osoby (o 1%)
Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku 65+ na 100 osób w wieku 15-64)	30,1	23,9	wzrost o 7,2 (25,94%)
Współczynnik dynamiki demograficznej (liczba urodzeń żywych/liczba zgonów)	0,56	1,04	spadek o 0,48 (46,15%)
Współczynnik dzietności ogólnej	1,21	1,32	spadek o 0,11 (8,37%)
Wskaźnik obciążenia ekonomicznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym)	69,1 osób	52,0 osób	wzrost o 17,1 osób (32,88%)
Indeks starości (liczba osób w wieku 65+ na 100 osób w wieku 0-14 lat).	139 osób	82 osoby	wzrost o 57 osób (69,51%)
Współczynnik wsparcia rodziców (liczba osób w wieku 85 i więcej lat na 100 osób w wieku 50-64 lat)	10 osób	5 osób	wzrost o 5 osób (100%)
Mediana wieku (średni wiek mieszkańca regionu)	42,8 lat	39,3 lat	wzrost o 4,5 lata (8,90%)

Źródło: Opracowanie własne ROPS UMWZ

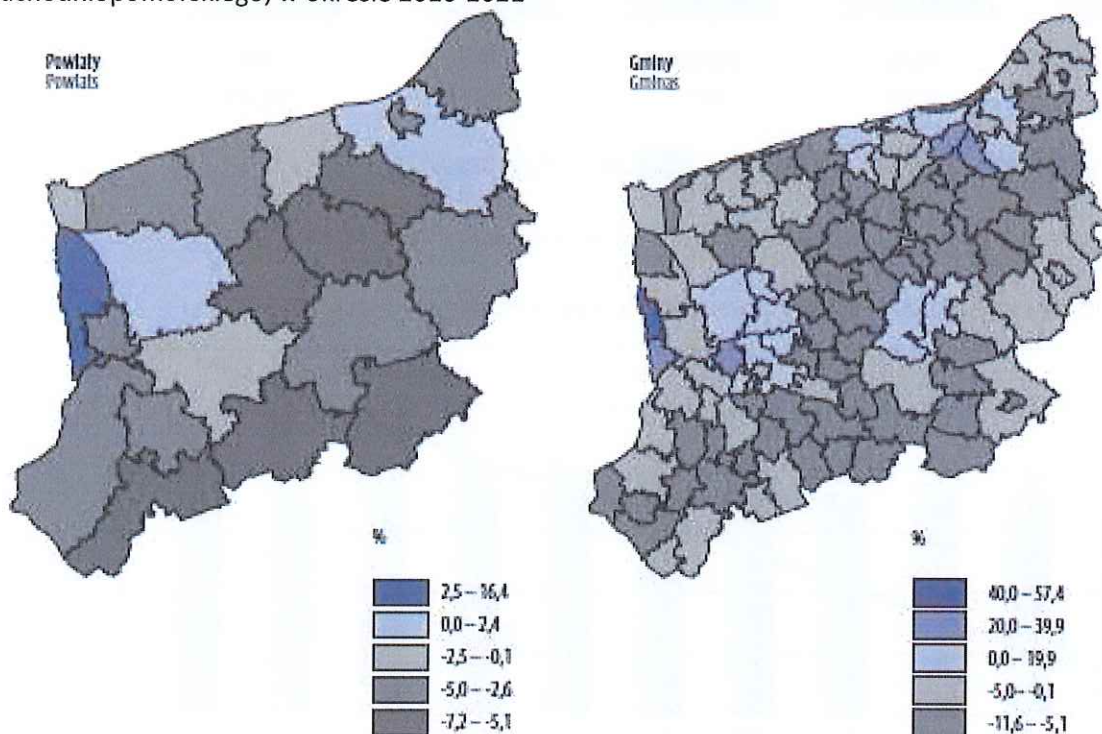
Analizując dane przedstawione w powyższej tabeli, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na skalę spadku wartości współczynnika dynamiki demograficznej oraz wzrostu wskaźnika indeksu starości. Oba wyraźnie dowodzą, iż w naszym regionie występuje zjawisko deficytu liczby dzieci i młodzieży, przy jednocześnie rosnącej liczbie osób starszych. Potwierdzają to również wielkości bezwzględne odnotowane na koniec 2021 r.: 240,1 tys. dzieci w wieku 0-14 lat (o 16,3 tys. mniej niż w 2010 r.) oraz 14,3% udziału dzieci w ogólnej liczbie ludności (w 2010 r. było to 14,9%). Z kolei liczebność populacji w wieku powyżej 70 lat była pod koniec ubiegłego roku o 53,9 tys. osób wyższa niż w roku 2010, co oznacza wzrost o 34,6%.

O postępującym procesie starzenia się społeczeństwa w naszym regionie świadczy też znacząco wyższy poziom mediany wieku, czyli tzw. środkowego wieku mieszkańca woj. zachodniopomorskiego (połowa populacji już go osiągnęła) oraz wciąż zbyt niski poziom współczynnika dzietności, generujący kłopot

z uzyskaniem tzw. prostej zastępowalności pokoleń. W wymiarze ekonomicznym, proces ten powoduje wzrost nakładów na zabezpieczenie emerytalno-socjalne osób starszych, potwierdzony wysokim poziomem współczynnika obciążenia demograficznego, który po raz pierwszy przekroczył próg 30 osób oraz podwojeniem się wartości współczynnika wsparcia rodziców, zwanego też współczynnikiem wsparcia międzypokoleniowego. W kontekście mediany wieku warto dodać, iż w 2021 r. w populacji mieszkańców miast jej wartość była o 4,3 lata wyższa niż w 2010 r., a w populacji mieszkańców wsi, wyższa o 4,8 lat.

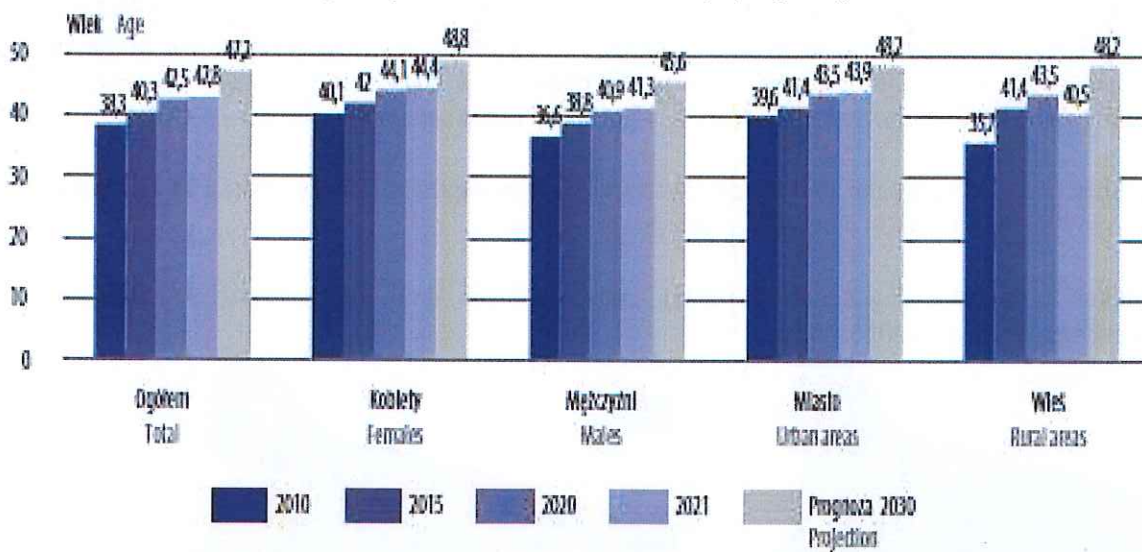
Uzupełnienie analizy zmian demograficznych, które zaszły w naszym regionie między 2010 a 2021 rokiem (poszerzonej o prognozę na rok 2030), stanowią cztery poniższe wykresy.

Rysunek 4. Zmiany w zakresie liczebności populacji poszczególnych gmin i powiatów województwa zachodniopomorskiego, w okresie 2010-2021

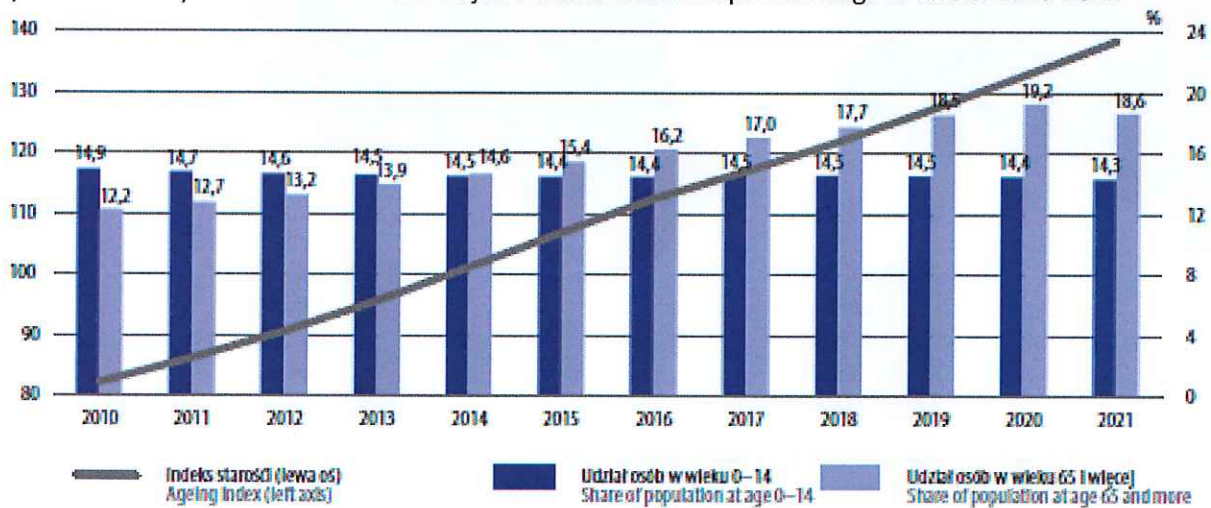
Źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa zachodniopomorskiego 2022, GUS O/Szczecin, 2022 r.

Wykres 3. Dynamika zmian mediany wieku ludności województwa zachodniopomorskiego według płci i miejsca zamieszkania oraz wybranych lat z okresu 2010-2021, z prognozą na rok 2030

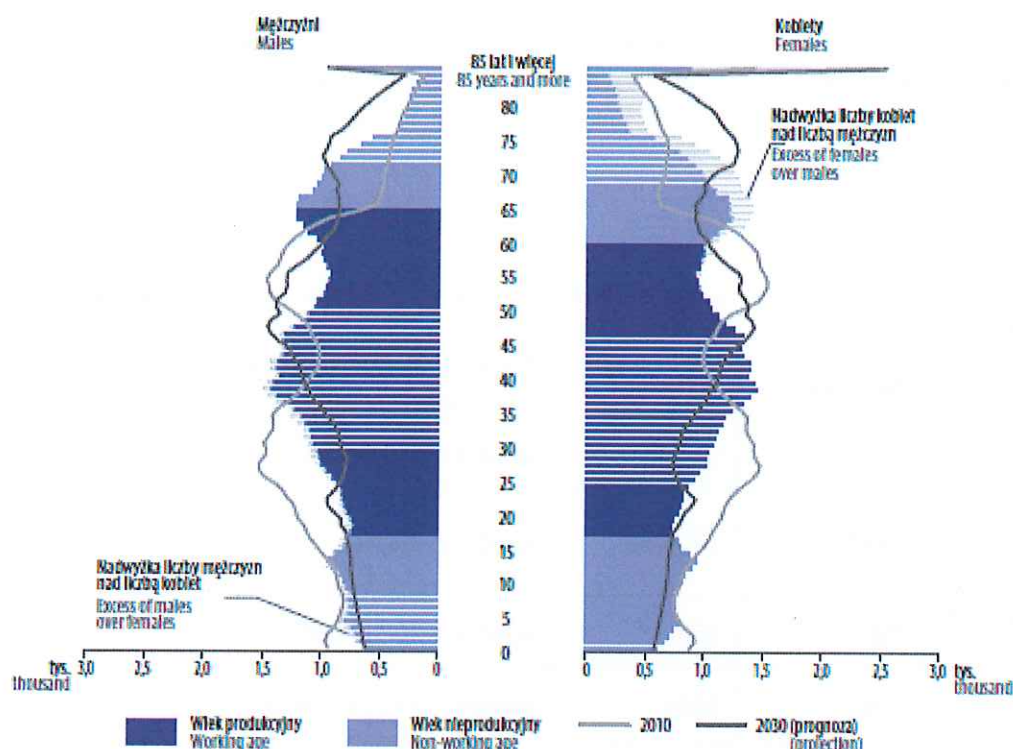
Źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa zachodniopomorskiego 2022, GUS O/ Szczecin, 2022 r.

Wykres 4. Zmiany indeksu starości dla województwa zachodniopomorskiego w latach 2010-2021

Źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa zachodniopomorskiego 2022, GUS O/ Szczecin, 2022 r.

Wykres 5. Piramida wieku ludności, według płci i wieku, w latach 2010, 2021, 2030 (prognoza) dla województwa zachodniopomorskiego

Źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa zachodniopomorskiego 2022, GUS O/ Szczecin, 2022 r.

Jak widać powyżej, w 2010 r. najliczniejszą grupę mieszkańców województwa zachodniopomorskiego stanowiły osoby w przedziale wiekowym 25-29 lat (146,8 tys. o 31,3% więcej niż na koniec 2021 r.), natomiast w ubiegłym roku, największą populację zanotowano w przedziale wiekowym 35-39 lat (139,5 tys. o 14,7% więcej niż w roku 2010). Również to przesunięcie, o dwa przedziały wiekowe w górę, w ciągu zaledwie jednej dekady, dowodzi szybko postępującego procesu starzenia się społeczeństwa na Pomorzu Zachodnim.

b) przyrost naturalny

Tabela 3. Porównawcze zestawienie wybranych zmiennych przyrostu naturalnego dla województwa zachodniopomorskiego (2010 i 2021)

Zmienna demograficzna	WZP 2021	WZP 2010	Porównanie wartości zmiennych z perspektywy 2021 r.
Bilans urodzeń i zgonów	minus 10 398 osób	plus 811 osób	spadek o 11 209 osób
Współczynnik przyrostu naturalnego na 1000 ludności	minus 6,18‰	plus 0,47‰	spadek o 6,55‰
Współczynnik przyrostu naturalnego w miastach	minus 7,01‰	minus 0,21‰	spadek o 6,80‰
Współczynnik przyrostu naturalnego na wsi	minus 4,40‰	plus 1,98‰	spadek o 6,38‰

Źródło: Opracowanie własne ROPS UMWZ

W powyższych danych, szczególną uwagę zwraca wysoki spadek wartości bilansu urodzeń i zgonów, jaki nastąpił w 2021 roku w porównaniu z rokiem 2010. W liczbach bezwzględnych oznacza to różnicę in minus

w wysokości 11 209 osób. O ile w 2010 roku można było mówić o istnieniu w regionie, w miarę bezpiecznej, nadwyżki liczby urodzeń nad liczbą zgonów, o tyle w odniesieniu do roku 2021 należy mówić o co najmniej wysokim deficycie urodzeń i wyraźnej przewadze liczby zgonów. Spadek przyrostu naturalnego w 2021 r. dotknął wszystkie powiaty Pomorza Zachodniego, pogłębiając w równomiernym stopniu swój ujemny bilans, zarówno na terenach miejskich, jak i na obszarach wiejskich. Dynamikę zmian w zakresie przyrostu naturalnego w województwie zachodniopomorskim, w latach 2010-2021 (w ujęciu rok po roku) przedstawia poniższy wykres.

c) urodzenia

Tabela 4. Porównawcze zestawienie wybranych zmiennych analizy urodzeń dla województwa zachodniopomorskiego (2010 i 2021)

Zmienna demograficzna	WZP 2021	WZP 2010	Porównanie wartości zmiennych, z perspektywy 2021 r.
Liczba urodzeń żywych	12 850	17 340	spadek o 4490 osób
Współczynnik natężenia urodzeń żywych (współczynnik rodności)	7,64‰	10,25‰	spadek o 2,61‰
Ilość urodzeń w miastach (na każde 100 tys. osób)	758	966	spadek o 208 (21,53%)
Ilość urodzeń na wsi (na każde 100 tys. osób)	776	1153	spadek o 377 (32,70%)

Źródło: Opracowanie własne ROPS UMWZ

Podobnie jak w kwestii przyrostu naturalnego, tak i w przypadku urodzeń, w obrazie wartości współczynników związanych z tym obszarem demografii, dominują tendencje spadkowe. Szczególną uwagę zwraca znacząco większy niż w odniesieniu do miast - spadek liczby urodzeń (na 100 tys.) na terenach wiejskich. Niepokoić może również wciąż malejąca wartość współczynnika rodności, czyli stosunku liczby urodzeń żywych w danym okresie (najczęściej roku) do liczby ludności według stanu na środek tego okresu, jak również utrzymujący się w regionie od kilku lat spadek liczby urodzeń żywych.

d) zgony

Tabela 5. Porównawcze zestawienie wybranych zmiennych analizy zgonów dla województwa zachodniopomorskiego (2010 i 2021)

Zmienna demograficzna	WZP 2021	WZP 2010	Porównanie wartości zmiennych, z perspektywy 2021 r.
Liczba zmarłych osób	23 213	16 529	wzrost o 6684 osób
Współczynnik zgonów	13,80‰	9,77‰	wzrost o 5,03‰
Współczynnik zgonów w miastach	14,60‰	9,87‰	wzrost o 4,73‰
Współczynnik zgonów na wsi	12,16‰	9,55‰	wzrost o 2,61‰
Odsetek zgonów z powodu chorób układu krążenia	41,6%	44,3%	spadek o 2,7 p. proc.
Odsetek zgonów z powodu chorób nowotworowych	23,2%	26,2%	spadek o 3 p. proc.

Odsetek zgonów z powodu chorób układu oddechowego	5,8%	7,3%	spadek o 1,5 p. proc.
---	------	------	-----------------------

Źródło: Opracowanie własne ROPS UMWZ

Na wielkość i bilans przyrostu naturalnego, oprócz urodzeń, wpływ mają także zgony. Przedstawiona wyżej tabela pokazuje, iż w 2021 r. (względem roku 2010) wyraźnie zwiększyła się liczba zgonów oraz wartości związanych z nimi najważniejszych współczynników (wielkości dwucyfrowe). Jednocześnie, w zakresie rozkładu ogólnej liczby zgonów według ich przyczyn chorobowych, zmalały odsetki zgonów z powodu trzech grup chorób o największej umieralności w regionie, w okresie wcześniejszym.

Zestawienie dwóch obserwacji: wzrost ogólnej liczby zgonów, spadek umieralności z powodu chorób układu oddechowego, krążenia oraz nowotworowych, prowadzi do wniosku, że w 2021 r. (w porównaniu z 2010 r.) zwiększyła się umieralność populacji województwa zachodniopomorskiego z powodu innych przyczyn, w tym również pozamedycznych, jak wypadki czy samobójstwa. Świadczy o tym ogromny (29-krotny) wzrost liczby zgonów spowodowanych chorobami skóry i tkanki podskórnej oraz niemal czterokrotny wzrost poziomu umieralności z powodów chorób i zaburzeń psychicznych (208 zgonów w 2021 r.). Dodatkową przyczyną, odnotowywaną odrębnie w statystykach medycznych, były w tym okresie zgony z powodu choroby Covid-19 oraz chorób współistniejących równolegle z Covid-19.

W tym kontekście, biorąc pod uwagę wydłużające się przeciętne trwanie życia i postępujący proces starzenia się mieszkańców Pomorza Zachodniego, wskazane byłoby zaprojektowanie działań o charakterze edukacyjno-profilaktyczno-rehabilitacyjnym, które zahamowałyby negatywny trend dotyczący zgonów.

e) feminizacja

W poniższej tabeli przedstawiono zmiany wartości współczynnika feminizacji w okresie 2013 - 2050, w skali ogólnopolskiej, w wybranych latach i według wieku.

Tabela 6. Zmiany wartości współczynnika feminizacji w okresie 2013 - 2050, w skali ogólnopolskiej, w wybranych latach i według wieku

Grupy wieku	2013	2020	2035	2050	2013=100
POLSKA Ogółem	107	107	107	105	98,1
0-4	95	94	94	94	99,0
5-9	95	94	94	94	99,0
10-14	95	95	94	94	99,0
15-19	95	95	94	94	99,0
20-24	96	95	95	95	99,0
25-29	97	96	95	94	96,9
30-34	97	97	95	94	96,9
35-39	97	97	95	94	96,9
40-44	98	98	96	94	95,9
45-49	100	99	97	95	95,0
50-44	103	101	99	96	93,2
55-59	108	105	102	98	90,7
60-64	116	112	105	101	87,1
65-69	126	122	111	105	83,3
70-74	145	136	121	110	75,9
75-79	169	160	139	120	71,0
80-84	201	194	168	139	69,2
85-89	261	234	213	172	65,9
90-94	318	290	287	226	71,1
95-99	393	378	399	314	79,9
100+	403	414	577	493	122,3

Źródło: GUS „Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym z 2022 r.”.

Analiza wartości współczynnika feminizacji dla przedziałów wiekowych pomiędzy 60-tym a 100-tnym rokiem życia, w których zaznacza się przewaga liczebna kobiet, pozwala dostrzec dwie prawidłowości:

1. Każda różnica wartości współczynników (w latach 2020, 2035, 2050) pomiędzy danym przedziałem wiekowym i następnym jest większa od różnicy wartości pomiędzy danym przedziałem wiekowym a jego poprzednikiem, przykładowo: patrząc na wartość współczynnika feminizacji dla przedziału 65-69 lat widzimy, że różnica wartości pomiędzy przedziałami 70-74 i 65-69 lat jest większa od różnicy wartości pomiędzy przedziałami 65-69 i 60-64 lata.
2. W każdym z kolejnych wybranych lat (2020, 2035, 2050) różnica wartości współczynnika feminizacji między dwoma kolejnymi przedziałami jest coraz mniejsza (np. dla przedziałów 80-84 i 75-79 lat, różnica wartości w roku 2020 wynosi 34, w 2035 r. zmaleje do poziomu 29, a w roku 2050 może osiągnąć pułap 19).

Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, iż w miarę upływu lat, w obrazie demograficznym, populacji Polaków w wieku 60 lat i więcej, będziemy obserwować stały wzrost liczebności mężczyzn, a tym samym sukcesywny spadek współczynnika feminizacji. Kwestią otwartą pozostaje odpowiedź na pytanie, czy ów wzrost odsetka mężczyzn będzie spowodowany nasileniem się odsetka zgonów kobiet w wieku powyżej 60 lat (w 2021 r., był on większy niż mężczyzn), czyli zmniejszeniem się ich liczebności w populacji, czy też większą liczbą przechodzących do tej grupy mężczyzn z młodszych roczników lub połączenie dwóch wyżej wymienionych.

W przyszłości nastąpi skurczenie się naturalnych zasobów opiekuńczych, drzemiących w tzw. *instytucji starszej siostry*, na której spoczywała rola opieki i zabezpieczenia podstawowych potrzeb np. jeszcze starszych rodziców, młodszego, ale już w wieku zaawansowanym – brata, czy innych członków rodziny. Zmniejszenie populacji kobiet w wieku poprodukcyjnym będzie oznaczało także zmniejszenie zasobów wolontariuszy wśród seniorów i kapitału opieki sąsiedzkiej. To zjawisko może wymagać wypracowania zupełnie nowych form wsparcia, jakie dziś nie istnieją w przestrzeni pomocy i integracji społecznej.

3.3 Prognoza demograficzna 2050 dla Polski i mieszkańców województwa zachodniopomorskiego (wraz z rekomendacjami) w świetle procesu starzenia się populacji

Jak widać z przedstawionego wyżej materiału diagnostycznego, proces starzenia się mieszkańców regionu zajmuje ważne miejsce wśród wyzwań polityki społecznej. Prognozy demograficzne są jednoznaczne i bardzo niepokojące. Omawiany proces będzie przybierał na sile, tak w skali całego kraju, jak i w odniesieniu do Pomorza Zachodniego. Samorządy, służby społeczne, sektor usług zdrowotnych, nie są przygotowane na omawiane wcześniej zjawiska.

W ciągu następnych dwudziestu siedmiu lat (do 2050 roku), Polska będzie jedynym, obok Cypru, państwem w UE, w którym mediana wieku obywateli wzrośnie o więcej niż 10 lat (10,8), windując jego wartość do poziomu 53,6 lat. Utrzymująca się tendencja spadkowa liczby ludności wywoła wyraźne zmiany w strukturze wieku, w tym zmniejszenie się liczebności kobiet w wieku rozrodczym.

Poważnie zmieni się również skala udziału osób starszych w populacji mieszkańców kraju:

- w najbliższej perspektywie (do 2025 r.), populacja osób powyżej 60. roku życia przekroczy 10 mln i będzie stanowić ok. 28% ludności Polski,
- w ciągu kolejnych 10 lat (do roku 2035) liczba ta wzrośnie do około 11,4 mln (32% populacji kraju), natomiast liczba urodzeń spadnie poniżej 160 tysięcy rocznie, a więc o ponad 50% (!) w stosunku do liczby urodzeń w Polsce w 2021 r.,
- w okresie kolejnej dekady (tj. do 2045 r) znacznie zmniejszy się liczba dzieci (w wieku 0-14 lat) i osób dorosłych (w wieku 15-59), nastąpi wyraźne zwiększenie liczebności i udziału osób w wieku 60 lat i więcej, a odsetek osób powyżej 80 roku życia potroi się i wyniesie ok. 12%,
- w 2050 r., udział osób w wieku 60 lat i więcej będzie wynosił już ponad 40% (tj. co najmniej 13,7 mln osób).

W województwie zachodniopomorskim, ogólna liczba ludności (w okresie 2025-50) spadnie o około 214 tys. Każdego roku populacja regionu będzie zmniejszała się o około 8 tys. osób. Największy exodus prognozowany jest na okres 2040-2045, w którym nastąpi spadek liczby mieszkańców o 47,9 tys.

Skalę zmian liczby ludności regionu do roku 2050, z podziałem na pięcioletnie okresy (począwszy od 2015 r.) na tle pozostałych województw, przedstawia poniższa tabela.

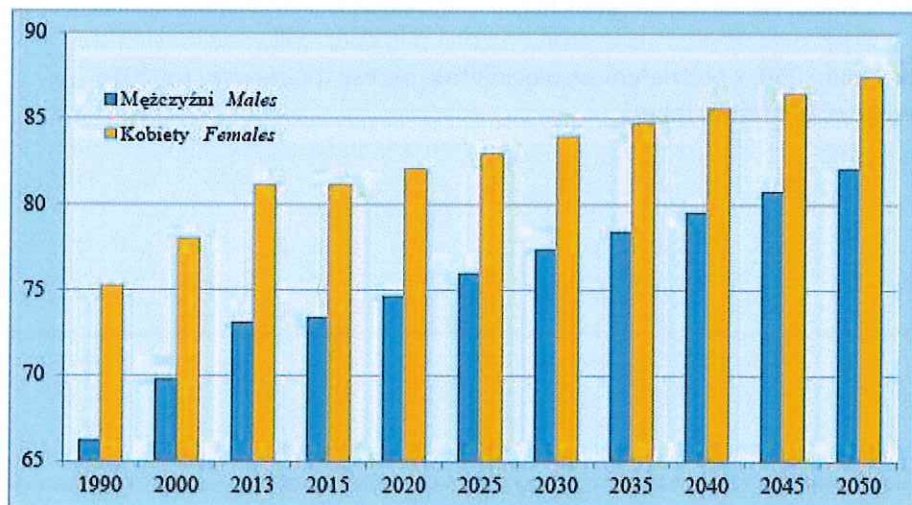
Tabela 7. Zmiany liczby ludności w poszczególnych województwach do roku 2050

Wyszczególnienie	2013-2014	2014-2015	2015-2020	2020-2025	2025-2030	2030-2035	2035-2040	2040-2045	2045-2050	2013-2050
Polska Poland	-33,9	-42,7	-281,2	-396,3	-556,4	-708,3	-808,6	-850,9	-866,8	-4545,1
Dolnośląskie	-5,0	-5,7	-32,8	-40,6	-52,5	-64,3	-71,2	-72,3	-70,2	-414,6
Kujawsko-pomorskie	-3,1	-3,5	-20,6	-26,4	-35,1	-44,2	-50,9	-54,3	-55,5	-293,6
Lubelskie	-8,1	-8,3	-43,3	-46,7	-54,0	-62,9	-70,4	-74,9	-77,0	-445,6
Lubuskie	-1,1	-1,4	-9,2	-12,8	-17,3	-21,8	-25,2	-26,8	-27,2	-142,8
Łódzkie	-10,7	-11,1	-57,2	-60,4	-67,3	-74,7	-78,6	-78,1	-75,8	-514,0
Małopolskie	6,8	5,9	22,7	11,4	-4,3	-19,2	-29,3	-35,3	-39,9	-81,2
Mazowieckie	12,8	11,5	47,2	27,7	2,3	-17,4	-26,2	-27,1	-28,8	1,9
Opolskie	-4,8	-5,1	-27,9	-30,8	-33,8	-36,9	-39,3	-40,6	-40,7	-259,8
Podkarpackie	-0,9	-1,5	-12,3	-19,0	-27,9	-38,1	-47,2	-53,8	-58,3	-259,0
Podlaskie	-3,5	-3,7	-19,6	-21,4	-25,0	-29,4	-33,7	-37,1	-39,4	-212,6
Pomorskie	5,0	4,5	18,8	10,7	-0,8	-10,5	-16,7	-19,7	-21,4	-30,1
Śląskie	-14,6	-15,9	-91,3	-107,9	-124,6	-137,3	-143,3	-143,1	-140,8	-918,8
Świętokrzyskie	-5,7	-5,9	-30,7	-32,5	-36,1	-40,8	-45,0	-47,2	-47,5	-291,3
Warmińsko-mazurskie	-3,2	-3,5	-19,1	-22,5	-28,0	-34,3	-39,9	-43,4	-45,0	-239,0
Wielkopolskie	5,0	4,2	14,1	0,0	-19,5	-36,2	-45,7	-49,4	-51,7	-179,1
Zachodniopomorskie	-2,9	-3,3	-20,2	-25,3	-32,4	-40,2	-45,8	-47,9	-47,6	-265,5

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014 r.

W perspektywie czasowej objętej prognozą, przeciętne trwanie życia będzie stale się wydłużać. Zakładany przyrost liczby lat dla mężczyzn (9 lat) będzie większy niż w przypadku kobiet (6 lat). Różnica w przeciętnym trwaniu życia mężczyzn i kobiet, na koniec 2050 będzie wynosiła zaledwie 5,4 lat. Statystyczny Polak będzie żył 82,1 lat (w 2045 r. po raz pierwszy przeciętna długość życia mężczyzn w Polsce przekroczy 80 lat), a statystyczna Polka – 87,5 lat. W przypadku mężczyzn wystąpi niewielka różnica przeciętnego trwania życia w zależności od miejsca zamieszkania: miasto – 82,5 lat, wieś – 81, 6 lat. W przypadku kobiet, przewidywane wartości będą identyczne – 87,5 lat.

Wykres 7. Prognozowane zmiany w zakresie przeciętnej trwania życia od roku 1990 do roku 2050 w podziale na płeć

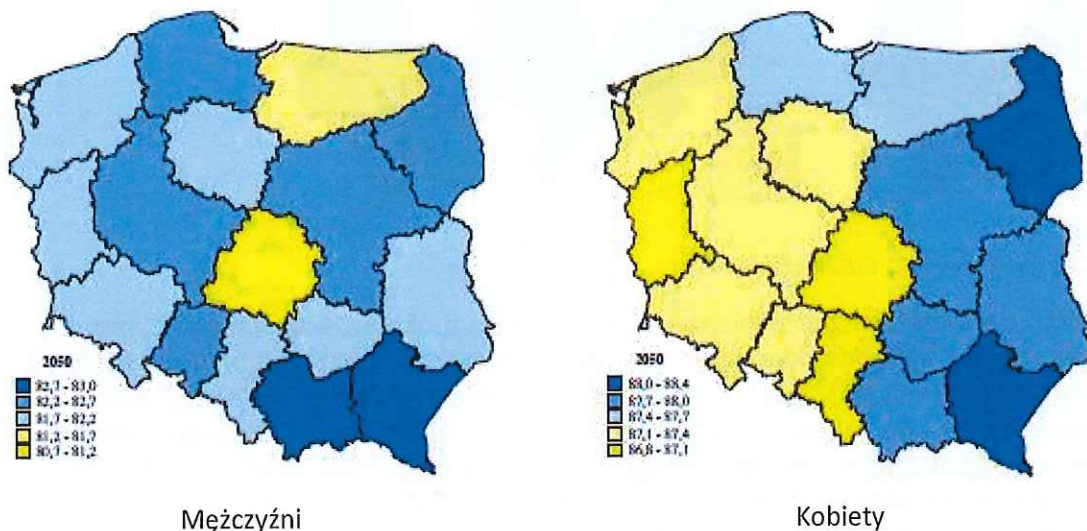

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014 r.

Poza sygnalizowanym wyżej spadkiem natężenia zjawiska tzw. nadumieralności mężczyzn, prognozy zakładają, iż liczba zgonów w Polsce będzie znacznie rosła do 2043 r., po czym nastąpi niewielkie wyhamowanie tempa umieralności. W 2050 r., liczba zgonów w Polsce ma wynosić 428.3 tys. (w roku 2021 było to 519.5 tys. osób). Jednocześnie, do 2030 r., tempo wzrostu liczby zgonów w miastach będzie większe niż na wsi, a potem ta tendencja ulegnie odwróceniu.

Stale wydłużające się przeciętne trwanie życia, w dłuższej perspektywie, przyniesie korzystny efekt w postaci spadku liczby zgonów osób młodych oraz osób w wieku średnim, czyli poniżej 65 r.ż. Odsetek tzw. zgonów przedwczesnych, na przestrzeni 30 lat (między 2020 a 2050), spadnie o niemal 150% (z 82,4 tys. w 2020 r. do 33,0 tys. w 2050 r.). W tym samym czasie znacząco wzrośnie udział zgonów osób w wieku 65 lat i więcej, w ogólnej liczbie zgonów. Na koniec 2050 r., odsetek zmarłych w wieku starszym przekroczy poziom 92,3%, co oznacza liczbę około 395 tys. zgonów osób w wieku 65 lat i więcej.

Rysunek 5. Trwanie życia według płci. Prognoza na 2050 r., w podziale na regiony

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014 r.

Prognozy dotyczące starzenia się populacji omówiono w oparciu o analizę kilku wskaźników, które najlepiej charakteryzują tempo i skalę tego procesu. Jednym z nich jest tzw. mediana wieku. Rozwój jej wartości (w latach) do roku 2050 pokazuje poniższa tablica.

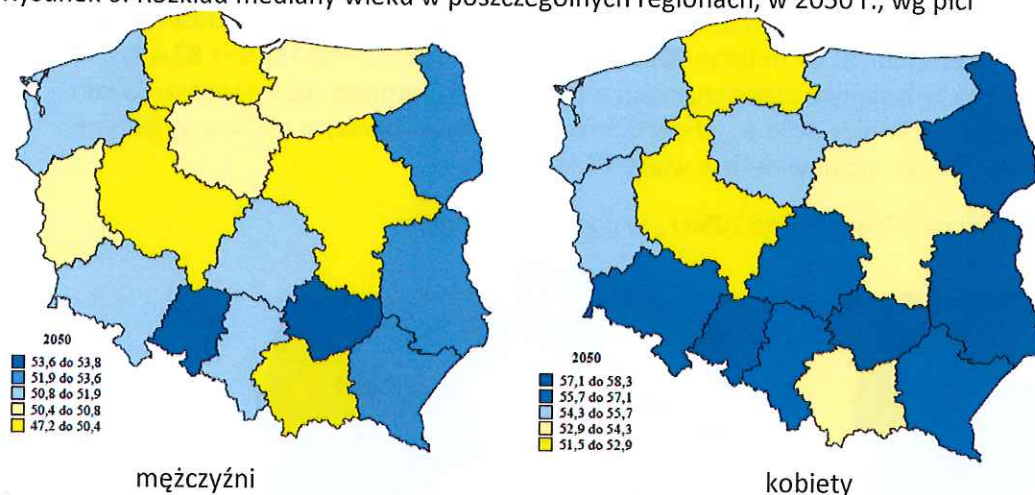
Tabela 8. Mediana wieku według płci dla Polski z podziałem na miasta i wieś

Rok	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem			
2013	39,1	37,4	40,9
2020	41,9	40,3	43,6
2035	48,6	46,7	50,4
2050	52,5	50,1	54,8
Miasta			
2013	40,2	38,2	42,6
2020	43,1	41,2	45,1
2035	50,1	47,9	52,0
2050	54,0	51,1	56,6
Wieś			
2013	37,3	36,3	38,4
2020	40,0	39,0	41,2
2035	46,5	45,2	47,9
2050	50,8	49,0	52,6

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014 r.

W 2050 r., wiek środkowy dla mężczyzn wzrośnie do 50,1 lat, a dla kobiet do 54,8 lat. Jednocześnie, tempo przyrostu mediany będzie nierównomierne: między 2020 a 2035 wzrośnie ona ogółem o 6,7 lat, a w ciągu następnych 15 lat (czyli do 2050 r.) o 3,9 lat. W miastach, w 2050 r., co drugi mężczyzna przekroczy 51 lat, a co druga kobieta – 56 lat. Z kolei populacja wsi będzie relatywnie młodsza: co drugi mężczyzna osiągnie 49 lat, a co druga kobieta – 52,6 lat.

Rysunek 6. Rozkład mediany wieku w poszczególnych regionach, w 2050 r., wg płci

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014

Według prognoz, do 2050 r. nastąpi znaczne zmniejszenie liczby dzieci i osób w wieku nieprodukcyjnym, przy jednoczesnym wyraźnym wzroście odsetka osób w wieku poprodukcyjnym. Liczba osób w wieku 15-64 lat spadnie o ok. 8,3 mln (w porównaniu z 2021 r.), z czego o ok. 6,3 mln w miastach. Stałemu spadkowi będzie ulegać liczebność osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Populacja wieku poprodukcyjnego odnotuje dynamiczny wzrost do roku 2030, potem nastąpi pewne uspokojenie trendu (+/- do roku 2040), a w kolejnej dekadzie znów będzie narastać. Do końca 2050 r., udział osób starszych (65 lat i więcej) przekroczy 30 % populacji na terenach wiejskich i osiągnie niemal 35% populacji na obszarach miejskich. Odnosząc te wielkości wskaźnika do zamieszkania miast i wsi w roku 2013, wynika, że **w miastach nastąpi wzrost o ok. 180% liczby seniorów, a na wsiach – o ok. 225%.**

Tabela 9. Zmiany liczby ludności w wieku 65 lat i więcej (w tys.) wg województw (2013-2050)

Województwa	2013-2014	2014-2015	2015-2020	2020-2025	2025-2030	2030-2035	2035-2040	2040-2045	2045-2050
POLSKA Ogółem	192,5	205,5	1123,0	995,3	457,5	270,4	512,6	772,0	896,0
Dolnośląskie	18,4	19,3	102,4	79,9	23,5	4,0	30,6	56,6	69,7
Kujawsko-pomorskie	12,1	12,4	62,7	58,0	26,0	14,7	26,7	37,6	44,8
Lubelskie	8,3	9,5	54,8	50,2	25,0	15,4	24,5	33,7	40,1
Lubuskie	6,8	6,8	36,3	31,4	11,9	4,1	12,0	20,1	23,2
Łódzkie	11,0	12,2	68,8	54,5	13,6	4,7	21,4	38,2	43,7
Małopolskie	13,5	14,5	84,3	82,3	54,3	43,9	61,1	83,4	97,5
Mazowieckie	22,6	25,4	153,7	127,4	53,1	43,9	99,3	150,8	166,5
Opolskie	4,6	4,9	25,7	24,4	14,8	7,7	8,0	11,3	13,6
Podkarpackie	9,1	9,3	54,8	56,0	38,9	28,4	36,5	45,1	50,0
Podlaskie	3,9	4,2	25,9	32,4	21,2	14,6	16,2	19,2	23,5
Pomorskie	13,8	14,5	73,7	62,1	31,3	20,4	37,6	53,2	63,4
Śląskie	23,2	25,8	132,6	114,2	44,9	16,5	35,0	66,9	78,7
Świętokrzyskie	5,3	6,4	35,1	31,2	12,4	5,3	11,9	18,6	21,6
Warmińsko-mazurskie	7,8	8,4	45,0	44,9	23,6	11,6	16,8	24,4	28,6
Wielkopolskie	20,2	19,7	103,8	94,0	45,5	29,5	56,3	82,3	95,2
Zachodniopomorskie	11,9	12,3	63,4	52,6	17,5	5,8	18,7	30,6	36,0

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014 r.

W województwie zachodniopomorskim, szczególnie intensywny wzrost populacji 65+ odnotowuje się w latach 2015-2025 oraz w okresie 2040-2050. O ile pierwsza fala dotyka region w sytuacji, gdy liczebność grupy pracujących zawodowo oraz osób w wieku przedprodukcyjnym jeszcze nie podlegają silnej kompresji, to **fala w latach 2040 – 2050 przypadnie na okres dużo trudniejszy demograficznie i organizacyjnie. Czas pomiędzy 2023 a 2040 – należy wykorzystać do zaplanowania** i wdrożenia instrumentów polityki społecznej, zapobiegających osamotnieniu i wyalienowaniu z systemu usług oraz życia społecznego – osób starszych.

Tabela 10. Udział ludności w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem (w % i wg miejsca zamieszkania)

Województwa	Ogółem				Miasta				Wieś			
	2013	2020	2035	2050	2013	2020	2035	2050	2013	2020	2035	2050
OGÓLEM	14,7	18,9	24,5	32,7	15,7	20,8	26,3	34,7	13,3	16,1	22,0	30,2
Dolnośląskie	14,9	20,0	25,1	33,5	16,1	21,8	26,8	35,3	12,0	15,9	21,8	30,5
Kujawsko-pomorskie	14,1	18,5	24,5	32,8	15,5	20,8	27,1	35,7	12,0	15,2	21,3	29,4
Lubelskie	15,4	19,3	25,6	34,7	14,9	20,8	28,1	37,6	15,9	18,1	23,7	32,6
Lubuskie	13,4	18,5	24,4	32,9	14,4	20,2	26,0	34,4	11,6	15,6	22,0	30,7
Łódzkie	16,6	20,9	26,0	34,2	17,1	22,6	28,1	36,7	15,6	18,0	23,0	31,0
Małopolskie	14,5	17,7	23,0	31,2	16,2	20,5	25,4	34,1	12,9	15,1	21,1	28,9
Mazowieckie	15,4	19,0	23,1	31,3	16,3	20,4	23,8	32,1	13,9	16,4	21,9	29,7
Opolskie	15,3	19,6	27,3	36,1	16,1	21,6	29,1	38,0	14,5	17,3	25,5	34,3
Podkarpackie	14,0	17,6	24,4	33,5	14,3	19,9	27,4	36,9	13,8	16,0	22,5	31,5
Podlaskie	15,4	18,6	26,1	35,1	13,8	18,4	26,8	35,5	17,7	18,9	25,1	34,4
Pomorskie	13,5	17,7	22,6	30,0	15,6	20,6	25,2	33,0	9,7	12,8	18,7	26,0
Śląskie	15,5	20,0	26,0	34,0	15,9	20,8	26,9	34,9	14,1	17,1	23,4	31,5
Świętokrzyskie	16,1	20,5	26,9	36,0	16,7	23,1	30,5	40,4	15,6	18,4	24,3	33,3
Warmińsko-mazurskie	12,8	17,4	24,5	32,9	13,8	19,4	26,5	34,8	11,4	14,6	21,8	30,3
Wielkopolskie	13,5	17,5	22,7	30,9	15,0	20,0	25,6	34,4	11,7	14,6	19,9	27,8
Zachodniopomorskie	13,9	19,3	25,2	33,6	15,2	21,3	26,9	35,2	11,1	15,1	22,0	30,5

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014

Zjawisku wzrostu liczebności osób w wieku 65 lat i więcej w województwach będzie towarzyszyć wzrost odsetka osób znacznie starszych, w subpopulacjach 65 – 79 oraz powyżej 80 lat. Według prognoz, do roku 2025 będzie wzrastał udział osób w wieku 65-79 lat, natomiast po 2025 r. nastąpi wyraźny przyrost odsetka osób powyżej 80 roku życia. W 2040 r. będą oni stanowili aż 36% zbiorowości osób w wieku 65 lat i więcej (w liczbach bezwzględnych: 1,5 mln), zaś w roku 2050, w całym w kraju będzie ok. 3,5 miliona osób w wieku 80 lat i więcej, w tym ok. 59 tys. stulatków. 60% z nich będzie mieszkało w miastach. 64% spośród nich będą stanowiły kobiety. W skali kraju, populacja osiemdziesięciolatków i starszych na koniec prognozowanego okresu osiągnie pułap 10,4% ogółu ludności.

Tabela 11. Prognozy dot. przewidywanej liczby osób w wieku 65 lat i więcej na 100 osób w wieku 0-14 lat, wg województw (ogółem oraz z podziałem na miasto i wieś)

Województwa	Ogółem				Miasta				Wieś			
	2013	2020	2035	2050	2013	2020	2035	2050	2013	2020	2035	2050
OGÓLEM	983	1271	1966	2693	1127	1483	2257	2954	800	999	1627	2391
Dolnośląskie	1065	1425	2137	2866	1231	1629	2379	3078	753	1042	1724	2523
Kujawsko-pomorskie	925	1248	1966	2730	1116	1533	2398	3237	695	917	1526	2252
Lubelskie	1033	1351	2164	3183	1073	1548	2571	3600	1003	1202	1884	2900
Lubuskie	878	1235	1988	2748	999	1405	2204	2931	698	980	1690	2501
Łódzkie	1185	1496	2213	2963	1317	1731	2607	3357	995	1168	1743	2514
Małopolskie	916	1134	1752	2482	1165	1453	2155	2926	730	891	1475	2183
Mazowieckie	993	1199	1758	2382	1103	1320	1877	2435	822	995	1570	2288
Opolskie	1154	1535	2627	3599	1256	1759	2880	3832	1052	1313	2387	3385
Podkarpackie	902	1198	2014	2992	1009	1450	2483	3440	837	1043	1756	2747
Podlaskie	1057	1330	2239	3231	985	1335	2343	3211	1158	1321	2086	3262
Pomorskie	829	1093	1628	2201	1070	1398	2003	2600	494	678	1178	1742
Śląskie	1107	1412	2201	2860	1174	1517	2343	2981	907	1107	1830	2556
Świętokrzyskie	1150	1524	2408	3464	1312	1889	3080	4200	1038	1283	2024	3069
Warmińsko-mazurskie	826	1160	1943	2735	966	1382	2231	2985	657	889	1602	2434
Wielkopolskie	843	1097	1707	2369	1032	1371	2142	2900	652	833	1351	1975
Zachodniopomorskie	956	1367	2127	2887	1123	1598	2381	3102	661	954	1691	2515

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014 r.

Omówiony w poprzednim podrozdziale współczynnik obciążenia demograficznego (stosunek liczby dzieci w wieku 0-14 lat, przypadającej na 100 osób w wieku 15 – 64, podobnie - do liczby osób w wieku 65 lat i więcej – na 100 osób populacji 15-65), **do 2050 r.** obciążenie dziećmi osób w wieku 15 – 64 osiągnie poziom 22 dzieci na 100 dorosłych, za to współczynnik obciążenia osobami starszymi wyniesie 66 (w 2013 – 22), natomiast na wsi – 53 (w 2013 – 19). W ujęciu łącznym całkowity współczynnik obciążenia demograficznego wzrośnie do roku 2050 z poziomu 42 osoby w 2013 r. do 81 osób, a więc niemal dwukrotnie.

Zmieniają się również wartości dwóch innych współczynników diagnozujących zależności liczbowe pomiędzy starszymi i młodszymi generacjami: współczynnika potencjalnego wsparcia (liczba osób w wieku 15-64 lata przypadająca na 100 osób w wieku 65 lat i więcej) oraz współczynnika wsparcia międzypokoleniowego (liczba osób w wieku 85 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 50-64).

Według prognoz w 2050 r. wartość pierwszego z nich wyniesie 169 (spadek z 458 w 2013 r, czyli o ponad 60%), a drugiego – wzrośnie z 8 do 38 (o 345,45% w porównaniu z 2013 r., gdy wynosił 11 osób).

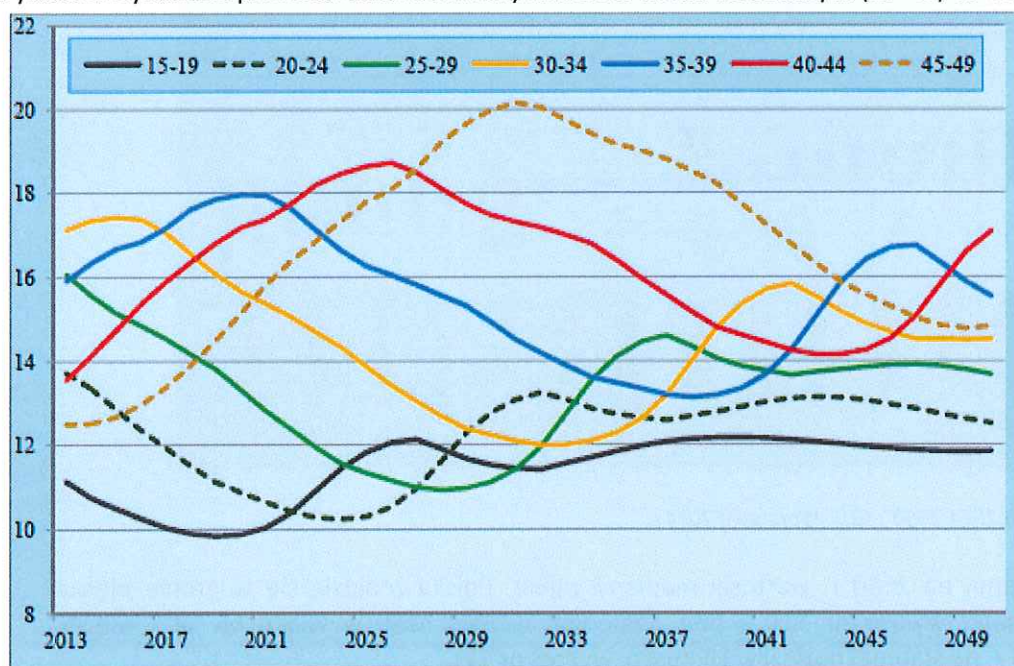
W odniesieniu do osób w wieku produkcyjnym – niemobilnym, należy wspomnieć, że ich liczba będzie rosła do roku 2040. Na obszarach miejskich największą ich liczebność pojawi się ok. 2035 r. (tj. ok 6,9 mln), a na wsi 5 lat później (5,1 mln osób). Z kolei liczba ludności w wieku emerytalnym wzrośnie w 2050 r. do poziomu blisko 10 mln osób. Jednocześnie, w tym samym roku, odsetek osób w wieku produkcyjnym liczony dla całego kraju będzie wynosił około 56%. Udział osób w wieku poprodukcyjnym będzie dwukrotnie większy niż udział osób w wieku przedprodukcyjnym. W miastach osoby w wieku produkcyjnym będą stanowiły 54,8% populacji, a na wsi - 57,8% mieszkańców.

Prognozowane konsekwencje procesu starzenia się społeczeństwa

Z powyższych analiz trendów demograficznych wynikają określone konsekwencje dla polityk publicznych, w szczególności dla polityki społecznej. Definiując konkretne obszary wsparcia, warto wziąć pod uwagę następujące zjawiska i prognozowane stany wyjściowe dla działań i interwencji publicznych:

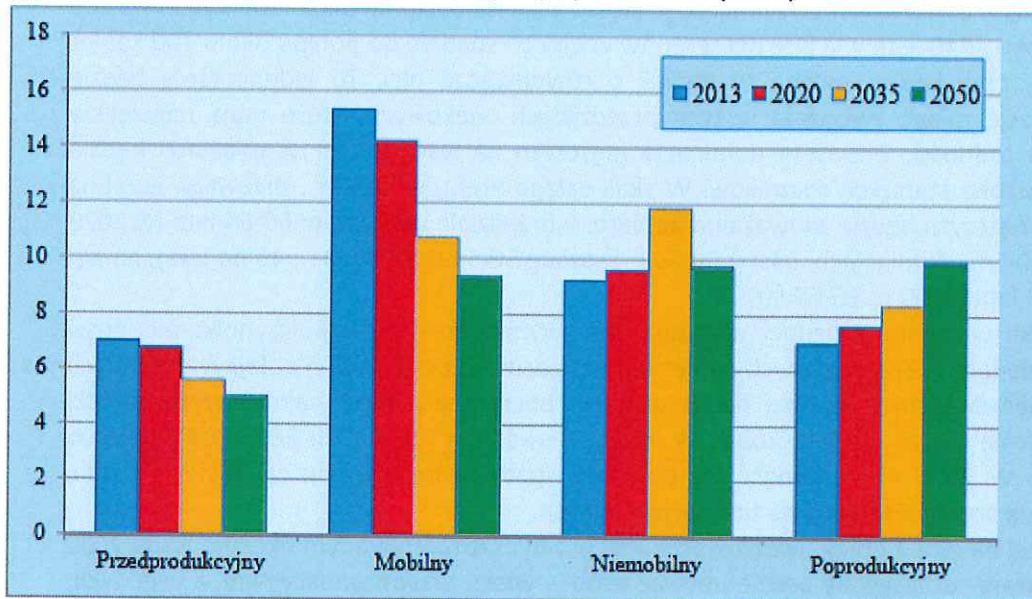
- I. Maskulinizacja wsi i feminizacja miast: o ile do końca prognozowanego okresu współczynnik feminizacji będzie oscylować wokół utrzymującego się od kilku lat poziomu około 106 kobiet na 100 mężczyzn, to po roku 2040 jego wartość dla terenów wiejskich spadnie do pułapu około 100 kobiet na 100 mężczyzn, czyli będzie można tu mówić o równowadze płci. To jednocześnie będzie oznaczało feminizację miast, zwłaszcza w tych przedziałach wiekowych, które mają największy wpływ na poziom rodności. Z czasem dominacja mężczyzn na wsi i kobiet w miastach będzie przesuwana się w stronę starszych roczników. W skali całego kraju, w 2050 r., przewaga liczebna kobiet względem mężczyzn będzie zauważalna dopiero w przedziale wiekowym 60-64 lata (w 2020 r. – w przedziale 50-54). W miastach, nastąpi to w przedziale 50-54 lata (2020 r.: 40-44 lata), na wsi w przedziale 70-74 lata (2020 r.: 65-69 lat).
- II. Coraz starsze matki: zakładane prognozy wskazują, iż najwyższe poziomy współczynnika płodności rozpatrywane względem wieku rodzących kobiet będą przesuwane się w stronę kolejnych starszych roczników, przy jednoczesnym spadku liczby urodzeń pochodzących od najmłodszych matek. Ponadto, sukcesywnie będzie ubywać kobiet w wieku rozrodczym (w okresie 2026-2041, średnio 100 tys. rocznie). W 2050 r., liczebność tej populacji spadnie do poziomu zaledwie 5,8 mln. Kompresja ta będzie szczególnie silna na terenach miejskich.
- III. Deficyt siły roboczej na rynku pracy: według prognoz, w całym rozpatrywanym okresie, aż do 2050 r., w skali całego kraju sukcesywnie będzie ubywać osób w wieku przedprodukcyjnym, a więc tych, których wejście na rynek pracy i aktywność ma znaczenie dla wartości PKB i kondycji finansowej państwa. Tylko w ciągu 15 lat (między 2025 r. a 2040 r.) ich liczba zmniejszy się o ponad 1,2 mln. Jednocześnie, w prognozowanym okresie (do końca 2050 r.) aż o 6 mln (w tym 4,1 mln w miastach) spadnie populacja osób w wieku produkcyjnym mobilnym, czyli z przedziału wiekowego 18-44 lat. Zsumowanie tych wartości daje bardzo niepokojącą liczbę ponad 7mln osób, o które zubożeje krajowy rynek pracy w ciągu najbliższych niespełna 30 lat.

Wykres 8. Dynamika procesu zmian struktury kobiet w wieku rozrodczym (15-49) do roku 2049

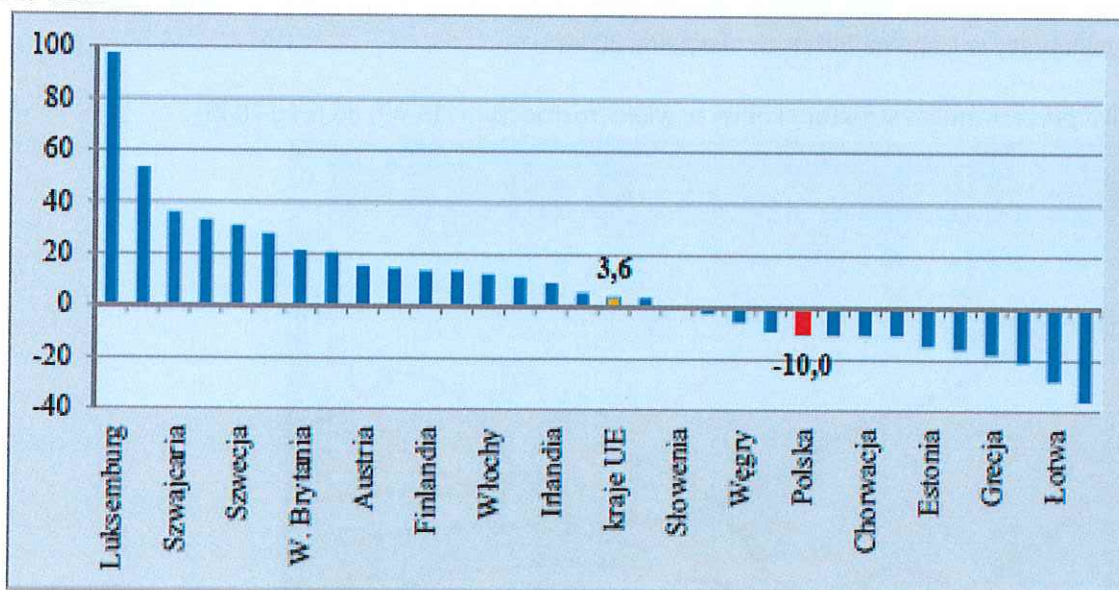
Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014

Wykres 9. Obraz ludności wg ekonomicznych grup wieku w wybranych latach w Polsce

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014

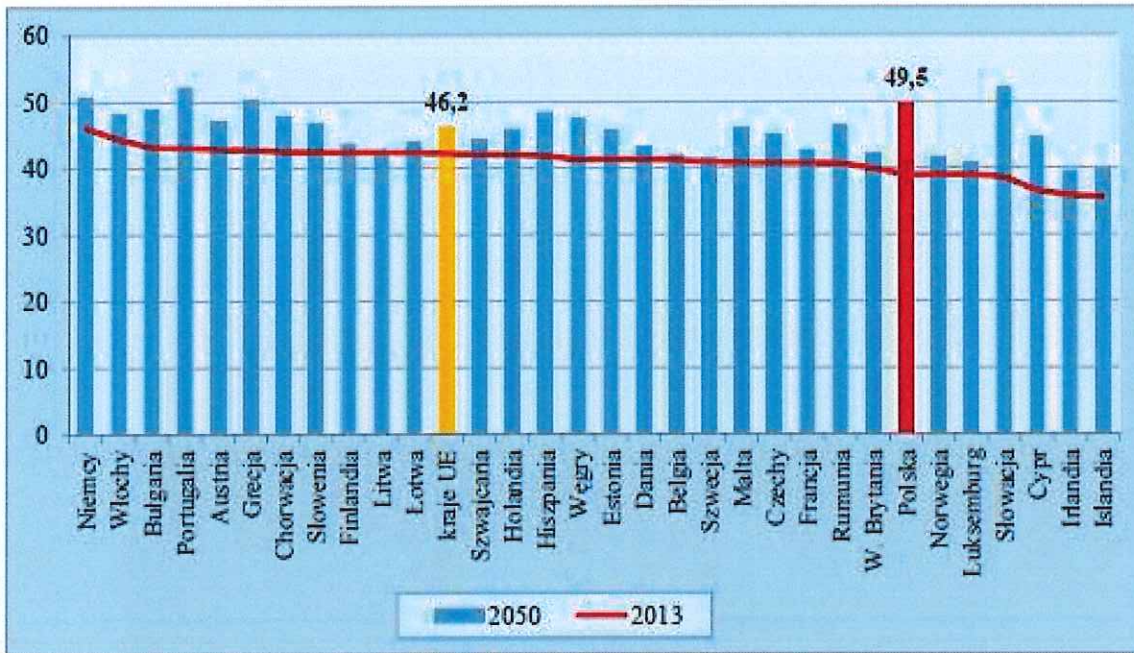
Wykres 10. Przewidywane zmiany w zakresie liczby ludności wybranych krajów europejskich w okresie 2013-2050

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014 r.

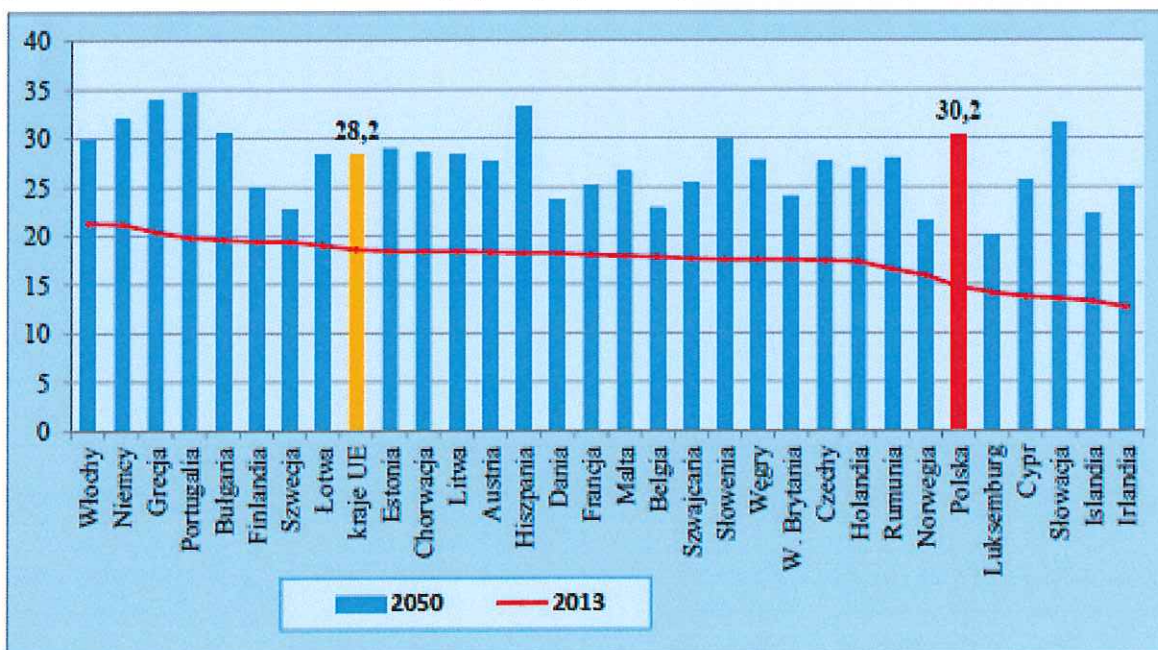
Pod względem przewidywanej na 2050 r. wartości mediany wieku, Polska znajdzie się w gronie pięciu najstarszych państw UE (patrz wykres nr 11), a pod względem udziału osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem w 2050 r. na siódmej pozycji w UE (patrz wykres nr 12).

Wykres 11. Wartość przewidywanej na 2050 rok mediany wieku w państwach europejskich.

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014

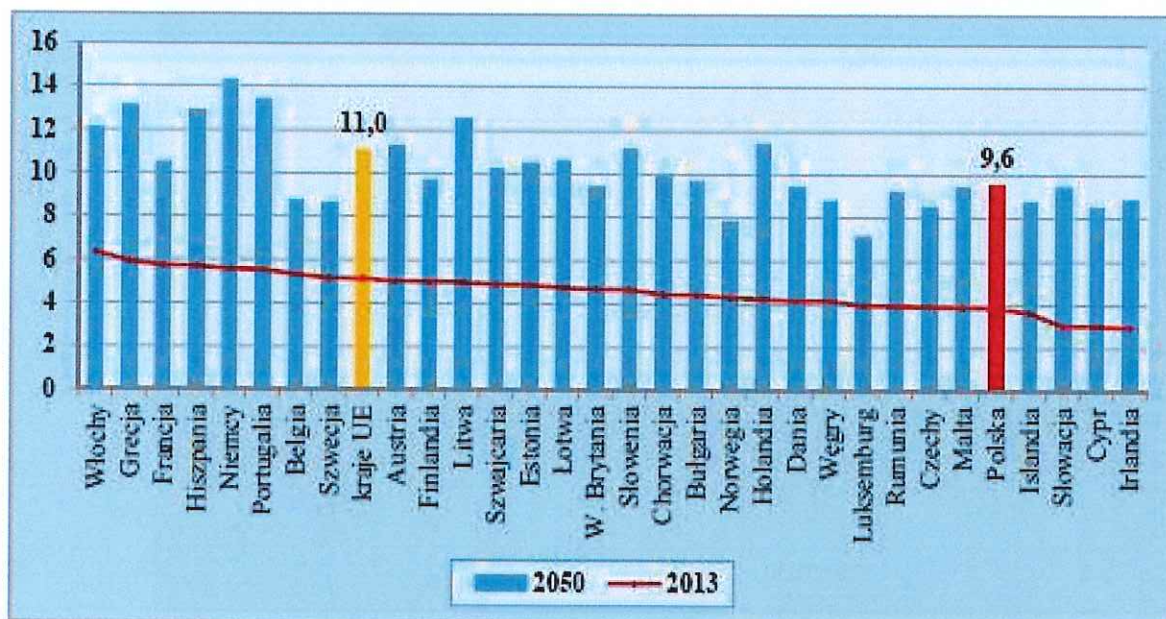
Wykres 12. Udział osób w wieku 65+ w populacji ogółem w państwach europejskich, prognoza na 2050 rok

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014

Ze względu na większą umieralność osób w sędziwym wieku w Polsce oraz krótsze trwanie życia niż w innych państwach UE, w 2050 r. Polska będzie miała jeden z niższych odsetków udziału osób w wieku 80 i więcej lat w populacji ogółem (patrz poniższy wykres).

Wykres 13. Odsetek osób w wieku 80+ w populacji ogółem w państwach europejskich, prognoza na 2050 rok

Źródło: „Prognoza ludności na lata 2014-2050”, GUS, Warszawa 2014

4. Analiza SWOT na potrzeby wdrożenia programu na rzecz Seniorów w WZP

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zwiększająca się świadomość osób starszych i ich rodzin dotycząca profilaktyki prozdrowotnej, potrzeby aktywności społecznej, kulturalnej, edukacyjnej, zawodowej i sportowo-rekreacyjnej; ➤ Funkcjonowanie dziennych placówek wsparcia; ➤ Działające na rzecz osób starszych organizacje pozarządowe, w tym: uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniora itp.; ➤ Program polityki senioralnej dla województwa zachodniopomorskiego; ➤ Doświadczenie/praktyka wynikająca z wdrożenia projektów: „Dobre wsparcie” i „Region dobrego wsparcia”. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Niewystarczająca świadomość osób starszych i ich rodzin w zakresie uzależnień i przemocy wśród osób starszych; ➤ Wolontariat na rzecz seniorów; ➤ Kondycja zdrowotna osób starszych tzw. IV i V wieku (demencje, neurodegeneracja); ➤ Samotność seniorów; ➤ Brak opieki geriatrycznej; ➤ Brak miejsc/centrów informacji o dostępnych świadczeniach i usługach dla osób starszych opuszczających szpitale; ➤ Rosnąca liczba osób korzystających z usług opiekuńczych; ➤ Rosnące koszty opieki; ➤ Wykluczenie komunikacyjne; ➤ Marginalizacja osób starszych w życiu społecznym oraz niski poziom wykorzystania potencjału osób starszych; ➤ Niewystarczająca liczba liderów środowisk osób starszych, ➤ Mała liczba gminnych rad seniorów lub innych reprezentacji środowisk seniorskich.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dostępność środków europejskich na działania wspierające aktywność osób starszych; ➤ Kampanie społeczne, w tym przygotowanie do starości; ➤ Gotowość kadry systemu pomocy społecznej do podnoszenia kwalifikacji w kierunku gerontologii; ➤ Warunki, jakie stwarza ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych; ➤ Rozwój technologiczny w usługach; ➤ Przygotowanie i wdrożenie Strategii rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.), skierowanej m.in. do osób starszych; ➤ Projektowanie przestrzeni publicznej z uwzględnieniem potrzeb osób starszych; ➤ Korzystanie ze współpracy międzynarodowej i doświadczeń innych krajów w kreowaniu polityki senioralnej; 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Singularyzacja starości; ➤ Kryzys gospodarczy, konflikty wojenne na granicy Polski lub pandemie (inne priority); ➤ Niski prestiż zawodu i poziom wynagrodzeń personelu usług na rzecz osób starszych; ➤ Samotność i bierny tryb życia osób starszych; ➤ Brak lub niski poziom więzi społecznych; ➤ Niewystarczająca edukacja społeczna w tzw. „przygotowaniu do starości”; ➤ Brak krajowych modeli/standardów współpracy instytucji usług zdrowotnych i usług społecznych; ➤ Rosnący wskaźnik podwójnego starzenia się (wzrost liczby i odsetka osób w wieku sędziwym); ➤ Niewystarczająco rozwinięte usługi opiekuńcze wobec osób starszych/zależnych; ➤ Osłabienie więzi rodzinnych na skutek migracji zarobkowych i edukacyjnych; ➤ Atomizacja rodziny i niekorzystne zjawiska zmiany modelu rodziny; ➤ Wysokie obciążenie finansowe kosztami

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rozwój srebrnej gospodarki; ➤ Rosnąca świadomości społeczeństwa co do wyzwań związanych ze zmianami demograficznymi. 	<ul style="list-style-type: none"> usług zdrowotnych i opiekuńczych; ➤ Wykluczenie komunikacyjne starszych mieszkańców miasteczek i obszarów wiejskich na Pomorzu Zachodnim; ➤ Ukierunkowanie systemu pomocy na działania interwencyjne zamiast na profilaktykę; ➤ Brak w regionie alternatywnych form opieki i rehabilitacji osób starszych (rodzinne dom pomocy społecznej, gospodarstwa opiekuńcze); ➤ Wysoki odsetek seniorów przebywających w domach pomocy społecznej; ➤ Malejąca liczba/odpływ ludzi młodych w regionie
---	--

5. Podsumowanie i rekomendacje

Procesy demograficzne, zachodzące tak w województwie zachodniopomorskim, jak i w całej Polsce, stawiają przed polityką społeczną szereg wyzwań. Zawarte w Programie propozycje działań, mają umożliwić stworzenie na Pomorzu Zachodnim warunków, które pozwoliłyby osobom starszym na pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym, partycypację w decyzjach publicznych. Kreowanie takiej polityki społecznej, która zwiększy szansę na realizację prawa osób starszych do życia w dobrostanie i na tyle niezależnych, na ile jest to możliwe. Działania realizowane na rzecz i wobec osób starszych, zawarte w Programie, nie będą ograniczać się tylko do interwencji na rzecz najsłabszych seniorów. Podstawowym celem zaplanowanych aktywności będzie tworzenie warunków umożliwiających eksponowanie i wykorzystanie posiadanego przez tę grupę – kapitału. Oznacza to, że będą one skierowane do wszystkich seniorów, zarówno tych, którzy samodzielnie organizują swoje życie, a mają również potencjał do działań na rzecz innych, jak i do tych, którzy wymagają pomocy innych. Wśród zaplanowanych celów i działań zostały uwzględnione specyficzne, właściwe dla regionu cechy demograficznego starzenia się ludności, jak również zakres i obszar interwencji samorządu województwa, dostosowany do jego zadań i możliwości. Proponowane rozwiązania uwzględniają sytuację życiową osób starszych, warunki życia ich rodzin, jak również potencjał i możliwości samorządów lokalnych.

Rekomendacje:

I. Dotyczące obszaru działań na rzecz oraz z Seniorami tzw. III wieku

- We współpracy z samorządami gminnymi oraz środowiskami senioralnymi, skupionymi w klubach seniora oraz UTW wdrażać model Centrum Mentoringu i Wolontariatu Seniorów oraz wypracować schemat działania sieciowego – w całym regionie.

II. Dotyczące obszaru działań na rzecz Seniorów tzw. IV i V wieku oraz wsparcia ich opiekunów

- Podjąć ścisłą współpracę z samorządami lokalnymi i partnerami społecznymi, na rzecz wypracowania i wdrożenia wysokiej jakości, dostępnych w całym regionie, adekwatnych do potrzeb środowiska, usług społecznych świadczonych jak najbliżej miejsca zamieszkania osób starszych.
- Prowadzić działania na rzecz wsparcia i poprawy kondycji psychicznej i fizycznej opiekunów faktycznych osób starszych (osób zależnych).

III. Dotyczące obszaru działań na rzecz rozwiązań systemowych w regionie

- Szkolić służby społeczne (publiczne oraz niepubliczne) w zakresie pracy z mieszkańcami – III wieku, jak też wsparcia rodzin opiekujących się osobami tzw. IV i V wieku.
- Wspierać inicjatywy wypracowujące i testujące wszelkie modele przyjaznego starzenia się – w nurcie deinstytucjonalnym.
- Realizować regularnie kampanie społeczne na rzecz pozytywnego wizerunku osób starszych, jako skutecznych i lojalnych pracowników, zaangażowanych obywateli o wysokim kapitale kulturowym i społecznym.
- Wzmacniać aktywności seniorów, ich pozycji i roli w przestrzeni społecznej (społeczności lokalnej), poprzez stwarzanie odpowiednich ku temu przesłanek instytucjonalnych i prawnych.

6. Cele i zadania dla Wojewódzkiego Programu na rzecz Seniorów, na lata 2023-2027

Cel I. Stworzenie warunków do aktywności i dostępności seniorów do usług

1. Wzrost aktywności seniorów, w tym rozwój kompetencji w zakresie partycypacji społecznej (w tym UTW, inne NGO)
2. Rozwój e-usług na rzecz Seniorów poprzez PUS (platforma usług specjalistycznych administrowana w ROPS)
3. Rozwój sieci Centrów Mentoringu i Wolontariatu Seniorów w regionie (m. in. przygotowanie do roli Rzeczników Osób Starszych)

Cel II. Wzmocnienie samorządów w kreowaniu aktywnej polityki senioralnej

1. Opracowanie i wdrożenie, w partnerstwie z samorządami, regionalnych standardów **samorządów przyjaznych starzeniu się – przyjaznych starości** (w tym usługi mobilne/elektromobilne, biblioteki, administracja mobilna)
2. Doradztwo i szkolenie kadr instytucji i podmiotów działających na rzecz seniorów, w celu wzrostu kompetencji kadr społecznych i samorządowych
3. Upowszechnianie idei i pomoc w powoływaniu Gminnych Rad Seniorów
4. Konkurs dla samorządów: Gmina przyjazna Seniorom

Cel III. Wzrost świadomości społecznej w zakresie wartości srebrnego kapitału

1. Wydarzenia i kampanie społeczne na rzecz budowania pozytywnego wizerunku osoby starszej w społeczeństwie, promowanie i wzmacnianie integracji i współpracy międzypokoleniowej
2. Prowadzenie bazy dobrych praktyk i ich upowszechnianie (gospodarstwa opiekuńcze, co-housing, streetwalking, inne)

POMOC TECHNICZNA

1. Monitoring, sprawozdawczość, ewaluacja i promocja Programu

7. Wskaźniki dla Wojewódzkiego Programu na rzecz Seniorów, na lata 2023-2027

CELE / Zadania	Wskaźnik	Wartość bazowa [2023 r.]	Wartość docelowa [2027/2030]
Cel I. Stworzenie warunków do aktywności i dostępności seniorów do usług.			
1.1 Wzrost aktywności seniorów, w tym rozwój kompetencji w zakresie partycypacji społecznej (w tym UTW, inne NGO)	Liczba przedsięwzięć wspartych w ramach Programu	0	30
	Liczba osób 60+ objętych wsparciem w ramach Programu	0	6000
1.2 Rozwój e-usług na rzecz Seniorów poprzez PUS	Uruchomienie Platformy Usług Specjalistycznych na rzecz seniorów	0	1
	Liczba e-usług udzielonych poprzez PUS na rzecz seniorów	0	10 000
1.3 Rozwój sieci Centrów Mentoringu i Wolontariatu Seniorów w regionie	Liczba Centrów Mentoringu i Wolontariatu Seniorów w regionie zrzeszonych w sieci	0	10
	Liczba uczestników Centrów Mentoringu i Wolontariatu Seniorów	0	300

Cel II. Wzmocnienie samorządów w kreowaniu aktywnej polityki senioralnej

2.1 Opracowanie i wdrożenie, w partnerstwie z samorządami, regionalnych standardów samorządów przyjaznych starzeniu się – przyjaznych starości	Opracowanie regionalnego standardu samorządu przyjaznego starzeniu się	0	1
	Liczba samorządów wdrażających regionalne standardy samorządów przyjaznych starzeniu się	0	30 %
2.2 Doradztwo i szkolenie kadr instytucji i podmiotów działających na rzecz seniorów, w celu wzrostu kompetencji kadr społecznych i samorządowych	Liczba samorządów i instytucji, które skorzystały z doradztwa i szkoleń dla kadr	0	50
	Liczba osób, która skorzystała z doradztwa i szkoleń dla kadr instytucji i podmiotów działających na rzecz seniorów	0	500
2.3 Upowszechnianie idei i pomoc w powoływaniu Gminnych Rad Seniorów	Liczba Gminnych Rad Seniorów	0	40
2.4 Konkurs dla samorządów: Gmina przyjazna Seniorom	Liczba konkursów dla samorządów: Gmina przyjazna Seniorom	0	4

Cel III. Wzrost świadomości społecznej w zakresie wartości srebrnego kapitału

3.1 Wydarzenia i kampanie społeczne na rzecz budowania pozytywnego wizerunku osoby starszej w społeczeństwie, promowanie i wzmacnianie integracji i współpracy międzypokoleniowej	Liczba wydarzeń i kampanii społecznych na rzecz budowania pozytywnego wizerunku osoby starszej w społeczeństwie	0	2
3.2 Prowadzenie bazy dobrych praktyk i ich upowszechnianie (gospodarstwa opiekuńcze, co-housing, streetwalking, inne)	Liczba dobrych praktyk dostępnych w bazie	0	40
POMOC TECHNICZNA			
Monitoring, sprawozdawczość, ewaluacja i promocja Programu	liczba sprawozdań z realizacji programu zakłada się sprawozdanie z realizacji programu w roku 2025 i 2028	0	2

8. Finansowanie Programu

Program będzie finansowany z następujących źródeł:

- środki własne samorządu województwa;
- środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej (w perspektywie 2021-2027);
- środki samorządów gminnych i powiatowych z terenu województwa;
- inne środki publiczne;
- środki podmiotów pozarządowych, realizujących działania w programie;
- inne źródła, w tym prywatne (np. współfinansowanie usług).

Koszt realizacji Wojewódzkiego Programu na rzecz Seniorów został oszacowany na poziomie 30 mln zł, w tym około 70 % będą stanowiły środki UE. W perspektywie 2021-2027 Unia Europejska po raz pierwszy wskazała seniorów oraz działania na rzecz aktywizacji seniorów, jako jednego z beneficjentów programów wspólnotowych.

9. System Zarządzania realizacją Programu

System zarządzania realizacją Programu obejmie przede wszystkim:

- a) koordynację działań związanych z wdrażaniem Programu (rozłożonych pomiędzy różnych realizatorów – w ramach samorządu województwa, jak i poza nim);
- b) zasady prowadzenia sprawozdawczości i monitoringu;
- c) założenia dotyczące ewaluacji Programu.

a) Koordynacja działań związanych z wdrażaniem Programu

W realizację Programu zaangażowane będą podmioty publiczne i niepubliczne, których działania mają zróżnicowane znaczenie dla prowadzenia działań i polityki senioralnej w województwie zachodniopomorskim.

Podmioty zaangażowane w realizację:

- samorząd województwa (ROPS);
- samorząd powiatowy;
- samorząd gminny;
- organizacje pozarządowe;
- podmioty społeczne i wyznaniowe.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej będzie odpowiedzialny za koordynację działań związanych z wdrażaniem poszczególnych działań, część zadań będzie wykonywana w partnerstwie z samorządami lokalnymi i podmiotami społecznymi.

b) Zasady prowadzenia sprawozdawczości i monitoringu

W strukturach ROPS wyznaczony zostanie Zespół ds. realizacji Wojewódzkiego Programu na rzecz Seniorów odpowiedzialny za: wdrażanie programu oraz sprawozdawczość i monitoring - jego zadaniem będzie m.in. organizowanie procesu przygotowania i monitoringu Programu.

Monitoring Programu będzie prowadzony przez cały okres wdrażania poszczególnych zadań. Jego celem będzie zapewnienie zgodności realizacji Programu z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i wytyczonymi celami. Pośrednio, monitoring wykorzystywany będzie również do bieżącego wykrywania potencjalnych nieprawidłowości i ich korygowania. Ponadto, dane gromadzone i opracowywane w procesie monitoringu będą mogły być wykorzystywane do ewaluacji działań, ale i założeń teoretycznych Programu.

Podstawowym dokumentem w procesie monitoringu Programu będzie raport z jego realizacji, przygotowywany z latami 2025 i 2028:

- sprawozdawczości pomocy społecznej;
- sprawozdawczości ROPS;
- danych gromadzonych przez Zachodniopomorski Ośrodek Badań Regionalnych (Urząd Statystyczny w Szczecinie);
- Sprawozdawczość NGO realizujących zadania zlecone w ramach Programu;
- informacji udzielanych przez inne instytucje zaangażowane we wdrażanie Programu.

Raport będzie dotyczył zarówno monitoringu zmian czynników determinujących wdrażanie poszczególnych zadań w regionie oraz monitoringu realizacji celów – stopnia zaawansowania wdrażania Programu. Raporty (począwszy od roku 2025) sporządzane będą do końca maja roku kalendarzowego następującego po okresie, którego dotyczą. Zaakceptowane przez Dyrektora ROPS raporty przedstawiane będą Zarządowi Województwa. Nadzór nad realizacją i monitoringiem Programu pełnić będzie Dyrektor ROPS. Ponadto, do końca maja 2028 roku zostanie przygotowany raport końcowy z realizacji Programu. Raport, po zaakceptowaniu przez Zarząd Województwa, zostanie przedstawiony Sejmikowi Województwa Zachodniopomorskiego.

c) Założenia do ewaluacji Programu

W celu nieustannego dążenia do poprawy skuteczności i efektywności działań Programu, przeprowadzana będzie ewaluacja on-going (ewaluacja bieżąca/okresowa) oraz ewaluacja ex post (końcowa/pełna/zamykająca).

W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości lub w przypadku pojawienia się nowych regulacji prawnych i ustawowych a także nowych inicjatyw regionalnych, czy potrzeb środowiska senioralnego, ROPS będzie podejmował odpowiednie działania naprawcze, zmieniające zapisy w Programie.

W I kwartale 2028 roku zostanie przeprowadzona ewaluacja ex-post, której celem będzie:

- ocena rezultatów i długookresowych efektów (oddziaływania) Programu,
- ocena trwałości uzyskanych zmian,
- zidentyfikowanie ewentualnych efektów dodatkowych (pozytywnych i negatywnych).